

ASIAKKAAN YKSILÖLLISEN TUEN TARPEEN
KARTOITUS – TOIMI-menetelmän käyttö
Tuetun työllistymisen palvelussa

Pauli Saksa

Opinnäytetyö, kevät 2012

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä, Helsinki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi, (AMK)

TIIVISTELMÄ

Saksa, Pauli. Asiakkaan yksilöllisen tuen tarpeen kartoitus – TOIMI- menetelmän käyttö Tuetun työllistymisen palvelussa. Helsinki, kevät 2012, 71 sivua, liitteet 2kpl
Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK).

Tässä opinnäytetyössäni tarkastelen kahden kehitysvammaisen henkilön toimintakykyä työelämän ja työllistymisen näkökulmasta. Toimintakyvyn tarkastelun välineenä on TOIMI ja TOIMI:n teon aikana syntynyt tutkimusaineisto. Pääpaino tässä opinnäytetyössäni on asiakkaan työnteon ja työelämän tarkastelulla dialogin avulla. Tutkimusryhmä koostui kahdesta tuetun työllistymisen palvelun asiakkaasta sekä kahdesta työvalmentajasta. Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus.

AAIDD:n (American Association for Intellectual and Developmental Disabilities) kehitysvammaisuuden määritelmän ja kehitysvammaliiton tutkijoiden kehittämistyöstä on syntynyt TOIMI. TOIMI on kehitysvammaisille ja mahdollisesti myös muille asiakasryhmille tarkoitettu yksilöllisen psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen tarkoitettu työväline.

TOIMI:n avulla kartoitan Tuetun työllistymisen asiakkaiden toimintakykyä. Tässä kartoituksessa on ollut mukana asiakkaan oma työvalmentaja ja tarkoitus on kiinnittää huomiota asiakkaan ja työvalmentajan näkemykseen työllistymiseen liittyvissä asioista. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi avuksi otettiin tuetun päätöksenteon menetelmä joka on vahvasti läsnä TOIMI kartoituksen ideologiassa. Työvalmentajan rooli asioiden sanoittajana, selkokielistäjänä ja selkeyttäjänä on oleellinen.

Työelämäyhteistyökumppaninani on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston alainen Tuetun työllistymisen palvelu joka tukee muun muassa kehitysvammaisia henkilöitä työllistymään avoimille työmarkkinoille tuetun työllistämisen metodia käyttäen.

TOIMI ei ole mittari joka tarjoaa yksiselitteisiä totuuksia ihmisestä tai elämästä yleensäkin vaan ennemminkin apuväline tai työkalu yksilön toimintakyvyn tarkasteluun. Toimintakyvyn tarkastelu yhteisen dialogin avulla mahdollistaa asiakkaan oman äänen kuulumisen ja osallisuuden prosessissa.

Tutkimuskysymyksiä on kolme kappaletta, millainen on TOIMI- prosessiin osallistuneiden asiakkaiden toimintakyky? Mitkä ovat asiakkaan työnteon kannalta tärkeitä seikkoja? Mitä palautetta asiakkaat ja työvalmentajat antoivat tästä prosessista?

Asiasanat: toimintakyky, kehitysvammaisuus, TOIMI, tuettu työllistyminen

ABSTRACT

Saksa, Pauli

Customers individual support needs– Use of TOIMI- tool in supported employment services. 71 p., appendices 2, Language: Finnish. Helsinki Spring 2012. Diaconia university of Applied Sciences. Degree Program in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

In this qualitative thesis the aim was to assess and observe the strengths and support needs of people using supported employment services. The goal of supported employment services is to help people with intellectual and developmental disabilities to get employed.

The research uses TOIMI for assessing an individual's strengths and support needs. TOIMI is based on the framework of disability introduced by American Association of Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) that has been developed in to an assessment instrument by two scientists, Markus Sundin and Heikki Seppälä. In this study special attention was paid to the inclusion of the clients' views and listening to his or her voice.

TOIMI is mainly used with people with intellectual disability, but other client groups can benefit from it, too. TOIMI should be considered more of an aid or a tool for professionals working with people with ID even if it is also a means of measurement of the functional ability.

The study group in this thesis consists of two clients and two job coaches from Helsinki city Supported employment services. In the thesis the work and help of supported employments job coaches was vital.

There were three study questions: What were the strengths and support needs of the people in the studied group? What are the crucial issues concerning their employment? What kind of feedback did the group give?

In this thesis the main focus was in employment and working life but recognizing the broadness of human life other themes were also touched. When using TOIMI the main focus is in dialogue and not in measurement. With this approach I try to broaden the horizon or simply just create dialogue concerning this matter. The concluded study revealed that as the job coaches involved in this study said the study method in this particular case TOIMI able the client to clarify his or her own support needs and strengths better. The other part of the study group the clients considered this process and TOIMI useful.

Key-words: human functioning, intellectual disability, TOIMI, supported employment

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TUETTU TYÖLLISTYMINEN	9
2.1 Oikeus työhön.....	9
2.2 Tuetun työllistymisen malli.....	11
2.3 Helsingin kaupungin Tuetun työllistymisen palvelun yksikkö	13
3 KEHITYSVAMMAISUUS	14
3.1 Näkökulmia kehitysvammaisuuteen.....	15
3.2 Kehitysvammaisen henkilön toimintaympäristö	17
4 TOIMINTAKYKY	21
4.1 Ihminen, toiminta ja ympäristö	23
4.2 Elämähallintataidot.....	25
5 TOIMI-MENETELMÄ TOIMINTAKYVYN ARVIOINNISSA	28
5.1 Toimintakyvyn arviointi.....	28
5.2 TOIMI - arviointimenetelmänä	30
5.3 Tuettu päätöksenteko arvioinnin tukena.....	32
6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TARKOITUS	34
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	35
7.1 Tutkimusaineiston keruu	36
7.2 Aineiston analysointi	40
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	43
8.1 TOIMI-prosessiin osallistuneiden asiakkaiden toimintakyvyn tarkastelu	45
8.2 Asiakkaan työnteon kannalta tärkeitä seikkoja	49
8.2.1 Työympäristön ja työyhteisön merkitys asiakkaan työkykyyn	50
8.2.2 Tukiverkoston merkitys asiakkaiden elämässä.....	51
8.2.3 Harrastusten ja toiminnan merkitys asiakkaiden elämässä.....	52
8.2.4 Sosiaalisten taitojen merkitys asiakkaiden työkykyyn	53

8.3 Asiakkaiden ja työvalmentajien palaute tästä prosessista	54
8.3.1 Asiakkaan kokemus palauteprosessista	55
8.3.2 Työvalmentajien palaute prosessista	56
8.4 Tulosten pohdintaa	57
8.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	59
9 POHDINTA	61
LÄHTEET	67
LIITE 1: Saatekirje.....	72
LIITE 2: Suostumuskirje.....	73

1 JOHDANTO

Vammasta riippumatta ihmisellä on oltava oikeus osallistua yhteisönsä toimintaan ja hänellä tulee olla mahdollisuus osallistua työelämään (AAIDD 2010; YK 2007). Vammaispoliittinen ajattelutapa on muuttunut voimakkaasti ja se vaikuttaa tapaamme toimia ja tulkita asioita sekä asettaa tavoitteita (STM VAMPO 2010, 17; Seppälä 11.5.2011).

Osallisuus halutaan tällä hetkellä nähdä suomalaisessa yhteiskunnassa vahvasti talouden kytkettynä. Vammaisen henkilön riski syrjäytyä on olemassa, koska hän ei ole tuotava yksikkö. Keskeinen tekijä kehitysvammaisten henkilöiden elämässä on omaa elämää koskevien vaikutus- ja valinnanmahdollisuuksien sekä päätösvallan puute. Monesti henkilöltä puuttuu päätäntävalta jo arjen askareissa. (Eriksson 2008, 13.)

Vammaisten henkilöiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei ole edennyt halutulla tavalla. Erityisen vaikeaa on sen ensimmäisen työpaikan löytäminen. Koska palkkatyötä ei ole myös mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään ja elintasoon vaikeutuu. (STM VAMPO 2010.)

Kehitysvammaisia henkilöitä oli vuonna 2008 noin kolmesataa työelämässä. Kolmessa vuodessa määrä on pysynyt suhteellisen muuttumattomana ja työelämässä vapailla työmarkkinoilla on tällä hetkellä samainen noin kolmesataa henkilöä. Määrä ei siis ole kasvanut, vaikka esimerkiksi vuosien 2008 ja 2009 aikana yhteisvastuukeräyskin kiinnitti asiaan huomiota laajamittaisella kampanjalla (Pajunen, Vuorenpää, Nikula, Österlund, Mäenpää, Ahlsten & Seppälä 2010.)

Kenenkään ei tulisi elää elämäänsä ilman mahdollisuutta parantaa työteolla elämänlaatua. Palvelujärjestelmän tai palveluverkoston on mahdollistettava yksilölle tarvittava tuki, jotta mahdollisuus työllistämiseen on olemassa. Vastuu kestävän vammaispolitiikan toteuttamisesta on kaikilla yhteiskunnan toimijoilla. (STM VAMPO 2010.)

Kehitysvammaisissa palveluissa on usein kyse kehitysvammaisen henkilön pitkäaikaisesta ja laajasta riippuvuussuhteesta palvelujen tuottajiin. Tällöin palvelujen laatu määrittyy sen

mukaan miten hyvin palvelujen käyttäjän ympäristö on muokattu sellaiseksi, että se mahdollistaa asiakkaan mielipiteiden esiintuomisen ja huomioimisen. Vapaus, yksilöllisyys ja yksityisyys ovat keskeisiä seikkoja. (Juusti, Pietiläinen & Ylikoski 1999a, 7.)

Onko kehitysvammaisten henkilöiden työllistymisen tukeminen aina vain marginaalissa verrattuna muihin ihmisryhmiin? Kehitysvammaisten henkilöiden työllistyminen ei ole välttämättä yksiulotteinen asia. Eivätkö tukitoimet ja palvelut ole juuri tarkoitettu auttamaan kehitysvammaisia henkilöä erinäisissä tilanteissa heidän elämänsä varrella? (Alhsten 2010, 34.)

Työhön sijoittumista ja jokapäiväistä työtä tulisi tukea henkilökohtaisen tuen ja avustusten avulla. Kehitysvammaisten toimeentuloturvaa tulisi kehittää, ettei työkyvyttömyyseläke olisi ainoa toimeentulon vaihtoehto. Passiivisten eläkeratkaisujen sijaan tulisi panostaa työhön ja toimintaan (Juusti, Pietiläinen & Ylikoski 1999a.)

Vammaisille henkilöille tehdyissä kyselyissä heidän mielipiteistään työstä näkyy työn antama itsearvostuksen tunne ja mahdollisuus elää tavanomaista elämää. Työ on mahdollisuus, ei välttämättömyys. (Lehto 2011, 47.)

Opinnäytetyöni keskeisenä tavoitteena on selvittää Tuetun työllistymisen palveluiden asiakkaiden toimintakykyä työnteon näkökulmasta. Tämän tavoitteen selvittämisen tutkimusvälineeksi on valittu TOIMI menetelmä. Työn alkuperäinen ajatus oli lähteä kartoittamaan miksi henkilö ei ole työllistynyt avoimille työmarkkinoille. Mutta on hedelmällisempää tuoda tämän opinnäytetyön tuloksissa esiin yksilön voimavaroja ja osaamista en niinkään toimintakyvyn puutteita tai haasteita.

TOIMI kuvaus on tehty yhdessä asiakkaan henkilökohtaisen työvalmentajan avustuksella käyttäen tuetun päätöksen teon metodia. Päädyimme tähän ratkaisuun yhteistyössä Tuetun työllistymisen palvelun kanssa koska tuettu päätöksen teon malli on vahvasti läsnä työvalmentajan asiakastyössä ja vuorovaikutuksen arjessa ja sen avulla toteutuu asiakkaan oma osallisuus ja päätöksen teko häntä koskevissa asioissa.

Opinnäytetyön case-luonteen vuoksi tuloksia ei voi kyseenalaistamatta yleistää, mutta tulokset tarjoavat välineitä asiakaslähtöisen työllistämisen prosessin kehittämiseen. Case henkilöitä on mukana kaksi sekä kaksi työvalmentajaa.

Tarkempia tutkimuskysymyksiä on kolme: Millainen on TOIMI- prosessiin osallistuneiden asiakkaiden toimintakyky? Mitkä ovat asiakkaan työteon kannalta tärkeitä seikkoja? Mitä palautetta asiakkaat ja työvalmentajat antoivat tästä prosessista?

2 TUETTU TYÖLLISTYMINEN

2.1 Oikeus työhön

Työkyvyn määrittelyn kannalta on ongelmallista jos työkyky nähdään vain yksilön ominaisuutena. On olemassa mitä erilaisimpia työn ja työympäristöjen yhdistelmiä, joista joihinkin henkilön psykofyysinen toimintakyky ja sosiaaliset taidot sopivat hyvin, toisiin huonommin. Yksilön motivaatio vaikuttaa ratkaisevasti haluun ja mahdollisuuteen työllistyä. Työmotivaatioon voi vaikuttaa muun muassa palkan ja eläkkeen suhde, työilmapiiri ja työn arvostus. Työkyvyn määrittely on nykyisin tarkentunut: huomio kiinnittyy nykyisin enemmän siihen miksi, jotkut jatkavat työelämässä kuin siihen, mikä saa luovuttamaan. (Lehto 2011,12–13.)

Työhön osallistuminen voidaan nähdä yksilön tai yhteiskunnan näkökulmasta: työllistyminen ajaa molempien etua. Jos henkilön elämänhallinta on pahasti epätasapainossa, voi painoarvoa olla enemmän työn elämänhallinnallisella tai kuntouttavalla näkökulmalla kuin työn tuottamalla taloudellisella hyödyllä. Joka tapauksessa yhteiskunnalle on hyötyä yksilön työkyvyn ylläpitämisestä. Pitkäaikaistyöttömällä on aina riski pudota lopullisesti työmarkkinoiden ulkopuolelle. Yksilön kokemana hyvinvointi on myös yhteiskunnan etu. Eläkkeelle oikeutetulle työn on tarjottava palkan lisäksi myös muuta myönteistä elämään (Lehto 2011,46.)

Elämänkulun ja työelämän kulun varrelle mahtuu monia vaihteita, esimerkiksi siirtyminen koulutuksesta ja opiskelusta työelämään, perhe-elämän ja työn yhteensovittaminen, työtehtävien tai työpaikan muutokset (Ilmarinen 2006). Lähtökohtaisesti työsopimuslaki (2001/55, 2 LUKU, § 2.) kieltää syrjinnän muun muassa vammaisuuden perusteella, työnantajan on myös kohdeltava työntekijöitään tasapuolisesti työhönotossa. Työ on monella tapaa tärkeää. Se on sosiaalista kanssakäymistä, työnteolla on mahdollista saada arvostusta yhteiskunnassa, työ mahdollistaa kehittymisen yksityishenkilönä ja ammatillisesti. Työ vaikuttaa myös muihin elämän osa-alueisiin ja monella työ ja vapaa-aika saattavat kietoutua jollain tavalla yhteen. (O'Brien 2000.)

Työntekijän tasapuolinen kohtelu on turvattu laissa melko kattavasti, mutta vammaisuuden tai vajaakuntoisuuden ilmenemismuodot sekä niiden vaikutukset työkykyyn ovat aina yksilöllisiä. Syrjinnän tai eriarvoisen kohtelun todistaminen on siis käytännössä aina tapauskohtaista. Jonkin tietyn työehtosopimuksen toteaminen vammaisia tai osatyökykyisiä syrjiväksi on hyvin harvinaista (Paanetoja & Ruponen 2007).

Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien kannalta oikeus työhön on tärkeää. Tämän tunnustavat muun muassa kansainvälinen työn järjestö ILO (2007), YK (2006) ja EU sekä myös Suomen valtio. Suomen perustuslaissa (731/1999, § 18) todetaan, kaikkien kansalaisten mahdollisuus toimeentuloon valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Tämän lisäksi laissa määritellään julkisen vallan rooli työllisyyden edistämässä sekä työn ja työmarkkinoiden valvojana, jotta tämä kaikkien yhtäläinen oikeus työtehtävien toteutuksiin toteutuisi.

Yhdenvertaisuuslain (21/2004, § 5.) perusteella työn teettäjän eli esimerkiksi työntekijän on ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin edistääkseen vammaisen henkilön koulutukseen tai työelämään pääsyä. Kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan erityisesti huomioon näistä toimista, eli vammaisen henkilön palkkaamisesta, aiheutuvat kustannukset, työn teettäjän taloudellinen asema sekä mahdollisuus saada tukea julkisista varoista asian toteuttamiseksi. Myös syrjintä muun muassa vamman perusteella rikkoo lakia vastaan (21/2004, § 6).

Kaikilla on oltava yhtäläiset mahdollisuudet elää ja toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa mainitaan toimenpiteinä osallisuuden ja yhdenvertaisuuden varmistamiseksi muun muassa vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantaminen ja köyhyden torjunta. (STM VAMPO 2010, 18–20.)

Vammaiset, osatyökykyiset ja vajaakuntoiset henkilöt eivät muodosta yksittäistä heterogeenistä ryhmää. Vammaisuuden, osatyökykyisyyden tai vajaakuntoisuuden määrittäminen on tarpeellista hallinnolliselta kannalta, ei niinkään yksilön näkökulmasta. Vammaisen henkilö voi olla täysin työkykyinen joskin toisinaan työympäristön tai työtehtävien räätälöinti on tarpeen (TEM 2010.)

2.2 Tuetun työllistymisen malli

Tuetun työllistämisen malli sai alkunsa 1980-luvulla Yhdysvalloissa. Käsite otettiin mukaan lainsäädäntöön vuoden 1984 kehitysvammalain Yhdysvalloissa. Euroopassa tuettua työllistymistä toteuttivat ensimmäisinä Hollanti, Iso-Britannia ja Irlanti. Suomeen tuetun työllistämisen menetelmä saapui 1990-luvun puolivälissä. Tuettu työllistyminen aloitettiin Euroopan sosiaalirahaston yhteisaloiteohjelman rahoittamana kehittämistoimintana. (Tuetun työllistymisen palvelu 2009, 1.)

Tuettu työllistyminen tarkoittaa vammaisen tai muuten heikossa työmarkkina-asemassa olevan henkilön työllistymistä työvalmentajan tuella. Työvalmentajan tuen avulla henkilön on mahdollista työllistyä avoimille työmarkkinoille. Tuetun työllistymisen peruselementtejä ovat palkkatyösuhde avoimille työmarkkinoille ja tukihenkilön henkilökohmainen, yksilöllisesti räätälöity tuki. Henkilö kuntoutetaan aidossa työympäristössä, suojatun työpaikan, esimerkiksi työkeskuksen, sijasta. (Sariola 2005, 10.)

Tuetun työllistymisen palvelun avulla pyritään työllistämään näitä marginaalissa eläviä tai sinne mahdollisesti päätyviä henkilöitä avoimille työmarkkinoille. Työn kautta tarjoutuu mahdollisuus täysivaltaisuuteen yhteiskunnan jäsenenä, mitä myös nykyinen vammaispolitiikka korostaa. Pelkkä työn tekeminen ei tee ketään autuaaksi tai täysivaltaiseksi, mutta työ on tärkeä osa aikuisen henkilön elämää ja työnteko puolestaan luo yksilöille taloudellista riippumattomuutta. (ILO 2007.)

Työvalmennus on valmentavaa ja kuntouttavaa työllistämispalvelua. Työvalmennuksella pyritään saamaan jokaiselle työllistettävälle hänelle sopiva ratkaisu, joka voi olla työllistyminen, uudelleen kouluttaminen, koulutuksen päivittäminen, eläkeratkaisu tai valmennettavan tarpeisiin suunniteltu muu ratkaisu. (Mähönen 2008, 8.) Tuetun työllistymisen päätavoite on aina työsuhde. Kaikilla työikäisillä asiakkaila on samat oikeudet, mutta myös samat velvollisuudet. (Kokkonen 2005, 29.)

Kun vammaisten henkilöiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille tahdotaan määrällisesti kasvattaa, tulee ryhtyä muun muassa seuraavanlaisiin toimenpiteisiin. Tuetun työllistymisen työhönvalmennusta on lisättävä, pitkäkestoista työtoimintaa tulee kehit-

tää sosiaalipalveluna, tiedottamista työntäjille on kehitettävä, tiedottamista viranomaisille on muutettava, kunnille on saatava lisää resursseja ja opastusta työllistämistä tukevaan toimintaan, työllistämispalvelujen laatu on varmistettava ja varmistettava, että työllistämispalvelut ovat kaikkien saatavilla. (Klem 2011, 65–69.)

Tuetun työllistymisen työhönvalmennus on todettu tehokkaaksi keinoksi mm. vammaisten henkilöiden työllistämiseen, metodia käytetään kuitenkin liian vähän tarpeeseen nähden. Loppuraportissa ASKEL-hankkeesta arveluna on, että tämä saattaa johtua siitä, että työhönvalmennus sitoo hetkellisesti enemmän henkilöresursseja kuin esimerkiksi työkeskuksissa työskentely. (Klem 2011, 58.)

Konkreettisia keinoja, joiden avulla voidaan vaikuttaa vammaisten henkilöiden työllistymiseen, on olemassa monia. Näitä keinoja ovat muun muassa yksilöllinen ammatinvalinnanohjaus ja neuvonta, tuetun työllistymisen käyttö sekä työvoiman rekrytoinnin kehittäminen aiempaa innovatiivisemmaksi ja ennakkoluulottomammaksi. On tärkeää, että työnteon mahdollistavat mukautukset, tuki sekä palvelut ovat käytössä heti työn alkaessa. (STM VAMPO 2010.)

Palvelujärjestelmällä, työntekijöillä ja asiantuntijoilla, siis muilla paitsi kehitysvammaisilla henkilöillä itsellään, on mahdollisuus määritellä ovatko he valmiita palkkatyöhön. Kunnat saattavat käyttää tuki- ja palvelusuunnitelmia perusteluna sille ettei työllistämispalveluja tarvitse kehittää. Tarvitseeko kehitysvammaisia henkilöitä suojella työelämässä tai elämässä yleensä pettymyksiltä, onko se todellista osallisuutta ja tasa-arvoa? Entä työn myötä tulevat positiiviset asiat? Työpaikkojen puute on tärkeä asia mutta ehkä vielä tärkeämpää on kysyä, onko työvalmennusta tarpeeksi saatavilla tällä hetkellä. (Alhsten 2010.)

On viimeasiassa valtion vastuu turvata vammaisten henkilöiden oikeuden mukainen asema ja edellytykset yhteiskunnassa (STM 2010). Osallisuus yhteiskunnassa on sidoksissa työhön. Osallisuus tai syrjäytyminen yhteiskunnassa on vahvasti sidoksissa työhön ja sen tekemisen mahdollisuuteen. Syrjäytymistä käsittelevä keskustelu on keskittynyt huono-osaisuuteen ja yksilön syrjäytyminen yhteiskunnan normeista tai tavoista. Työt-

tömyys on yhdistetty syrjäytymiseen, koska työtöntä ei nähdä yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. (Linnakangas & Suikkanen & Savtschenko & Virta 2006, 30.)

Tavoitteena on tukea uudistuksia joissa aktiivisella työnhaku- ja työnsaantimahdollisuuksilla on merkittävämpi rooli kuin sosiaaliturvan varaan rakennetuilla ratkaisuilla. (STM VAMPO 2010, 90.)

2.3 Helsingin kaupungin Tuetun työllistymisen palvelun yksikkö

Helsingin kaupungin tuetun työllistymisen palvelu on tarjonnut työvalmentajan palveluja jo vuodesta 1995 ja se on ollut mukana kehittämässä osaltaan tuettua työtä suomessa siitä lähtien (Tuetun työllistymisen palvelu 2010). Syyskuussa 2011 Helsingin kaupungin Tuetun työllistymisen palvelussa asiakkaita oli yhteensä 186, heistä kehitysvammahuollon asiakkaita oli 110 henkilöä. Näistä 110 kehitysvammaisesta henkilöstä palkkatoissa avoimilla työmarkkinoilla oli yhteensä 71 henkilöä ja työosuusrahaa heistä sai 32 henkilöä (Suoritteet, 2011.)

Tuetun työllistymisen palvelussa työskentelee kymmenen työvalmentajaa sekä johtava työvalmentaja. Työvalmentaja on asiakkaan tukena työllistämisen prosessin ajan yhteisen sopimuksen sekä tuen tarpeen mukaan. Työvalmentaja voi olla asiakkaan mukana esimerkiksi työhaastattelussa, työtehtävien suunnittelussa, työhön perehdyttämisessä tai tukea ja neuvoa työsopimukseen liittyvissä asioissa. Työvalmentaja tapaa asiakasta sekä työnantajan yhteishenkilöä yhteisen sopimuksen mukaan. Tukikäynneillä työpaikalle varmistetaan työn sujuvuus sekä asiakkaan ja työnantajan tyytyväisyys. (Tuetun työllistymisen palvelu 2010.)

3 KEHITYSVAMMAISUUS

Kehitysvammaiset henkilöt ovat useimmiten vammautuneet jo syntymässään. He kokevat elämänkaarensa kehitysvaiheet ja tekevät kehitysvamman kanssa ja kautta. Kehitysvammaisuuden käsite on laaja-alainen ja epämääräinen, sama leima voidaan antaa hyvinkin erilaisille ihmisille. (Seppälä 2008, 163–164.) Kehitysvammaisuuden käsitteen ymmärtäminen vaatii moniulotteista ja ekologisen näkökulman tiedostavaa lähestymistapaa. Tällöin on mahdollista ymmärtää yksilön ja ympäristön välistä suhdetta (AAIDD 2010, 19).

Seuraavat väittämät ovat nykyisen kehitysvammaisuuden määrittelyn keskiössä koska ne selventävät kehitysvammaisuuden viitekehystä tai kontekstia ja ilmaisevat miten kehitysvammaisuuden käsitettä tulee käyttää käytännön työssä ja teoriassa.

- Tuen tarpeet tai puutteet toimintakyvyssä tulee suhteuttaa ympäristöihin joissa henkilö toimii sekä verrata toimintakykyä henkilön ikätovereihin sekä omaa kulttuuritaustaa vasten.
- Kehitysvammaa määriteltäessä on huomioitava yksilön kulttuuritausta sekä äidinkieli.
- Kehitysvammaiset henkilöt omaavat kykyjä ja vahvuuksia joilla ei ole mitään tekemistä heidän vammansa kanssa.
- Tuen tarpeiden kuvauksen tulisi aina olla tarkoituksen mukaista, eli kehitysvammaisuuden diagnosoinnin tulee aina johtaa tarvittaviin tukitoimenpiteisiin yksilölle.
- Tarvittavilla tukitoimenpiteillä yksilön on mahdollista saavuttaa kohentunut toimintakyky. (AAIDD 2010.)

Kehitysvammaisuutta diagnosoitaessa henkilön tulee täyttää seuraavat kriteerit: huomattavia rajoitteita älyllisessä toimintakyvyssä sekä adaptiivisissa taidoissa, jotka näyttyvät käsitteellisissä, sosiaalisissa ja käytännön adaptiivisissa taidoissa ennen 18 vuoden ikää. Älyllisiin toimintoihin ja adaptiivisten taitojen tarkasteluun tulee kiinnittää yhtäläinen huomio. (AAIDD 2010, 45.)

Adaptiiviset taidot voidaan jakaa:

- käsitteellisiin taitoihin, joita ovat muun muassa lukeminen, kirjoittaminen, laskeminen, rahan käsitteen ymmärtäminen

- sosiaalisten suhteiden ja roolien hallinta, joita ovat muun muassa itsetunto, kyky muodostaa ja ylläpitää ihmissuhteita
- Käytännön taitoihin eli jokapäiväisen elämäntaidot: työtaidot, rahan käyttö, itsenäinen liikkuminen ympäristössä, puhelimen käyttö ja niin edelleen (AAIDD 2010, 44).

Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla rajoitukset käsitteellisissä taidoissa vaikuttavat esimerkiksi kommunikointiin. Kehitysvammaisilla henkilöillä saattaa olla haasteita, puhumisessa, puheen ymmärtämisessä, lukemisessa ja kirjoittamisessa. Kehitysvammaiset henkilöt eivät silti ole heterogeeninen ryhmä myöskään kommunikaatiotaidoiltaan. (Kartio 2009.)

Kehitysvammaisia henkilöitä yhdistävänä tekijänä voidaan pitää väestön keskiarvoa merkittävästi alemmaa älyllistä toimintakykyä. Älyllisen toimintakyvyn rajoitteiden takia kehitysvammaiset henkilöt ovat yhteiskunnassa mielenkiintoisessa asemassa. Kehitysvammaisuudella on kahdet kasvot, medikaaliset ja sosiaalis-kulttuuriset. Mikä näkökulma tai mitkä kasvot valitaan? Tämä on usein kiinni tieteenalasta, jota harjoitetaan. Valittu näkökulma vaikuttaa huomattavasti siihen miten kehitysvammaisen henkilön ominaisuudet, toiminnan edellytykset ja tarpeet nähdään. Tämä valittu näkemys taas vaikuttaa paljon henkilön saamien palveluiden tavoitteisiin, sisältöön ja mahdollisuuksiin. (Seppälä 2008, 163–164.)

Vammaisuus ei saa olla este perusoikeuksien toteutumiselle, itsemääräämisoikeudelle tai täydelle kansalaisuudelle. Se, mitä vaikutuksia vammaisuus tuo mukanaan yksilön elämän varrella, on riippuvainen kasvu- ja toimintaolosuhteista, yksilön asemasta yhteisössä sekä poliittisista ja kulttuurillisista tekijöistä. Tärkeintä on moniulotteinen systeminen tarkastelutapa ja kohtalonuskon ja tulevaisuuden ennalta määräytymisen kieltäminen. Ihmisen kehitys nähdään yksilöllisenä, sosiaalisena, historiallisena ja monitekijäisenä ilmiönä. (Seppälä 2008, 163–164.)

3.1 Näkökulmia kehitysvammaisuuteen

Vammaisuuden tarkastelu lääketieteen näkökulmasta on perinteisesti johtanut holhoavaan, huoltaviin tai jopa yhteiskunnasta eristäviin lopputuloksiin. Vammaisen henkilön

oikeuksia painottava ajattelu siirtää vammaispolitiikan painopisteen toimenpiteisiin joilla on tarkoitus varmistaa yhteiskunnallinen osallisuus ja yhdenvertaisuus. Vammaisten henkilöiden elämänhallinnan, työkyvyn ja toimintakyvyn tukeminen ovat valtiovallan keskeisiä tavoitteita. Vammaisten henkilöiden tosiasiallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa on puutteita. (STM VAMPO 2010.)

Vammaisuuden sosiaalisessa mallissa toimintarajoitteiden nähdään olevan sosiaalisesti tuotettuja. Toimintarajoitteet ovat seurausta yhteiskunnan asettamista esteistä. Sosiaalisessa vammaisuuden mallissa vamma on yksilön piirre ja toimintarajoitteet yhteiskunnasta johtuvia. Sosiaalisessa mallissa ihmiset saavat olla keskenään erilaisia. Yhteiskunnan on tässä ajattelumallissa tai teoriassa muututtava, ei yksilön. Sosiaalista mallia vammaisuudesta on kritisoitu vammaisuuden ruumiillisen ulottuvuuden sivuuttamisesta. (Miettinen 2010, 49–50.)

Muutokseen ovat vaikuttaneet muun muassa tutkitun tiedon tai ymmärryksen lisääntyminen siitä kuinka ihmiset kokevat erilaiset vammat tai sairaudet ja kuinka ympäristön asenteet, ihmisten roolit ja vallitsevat käytänteet ja säädökset siihen vaikuttavat. Ajatus kehitysvammaisuudesta sairautena on muuttunut ja ihmisen toimintakyky nähdään kokonaisvaltaisesti. Vammaisuutta ei nähdä jonkin vajauksena tai puutteena (englanniksi deficit), vaan ympäristön ja yksilön välisenä suhteena. Ympäristö voi olla joko vammaisen henkilön toimintaa mahdollistava tai estävä. (AAIDD 2011.)

WHO hahmottaa vammaisuutta ”biopsykososiaalisen” mallin kautta, joka nähdään jonkinlaisena kolmantena vaihtoehtona, medikaalisen ja sosiaalisen vammaisuuden mallin lisäksi. Tämän mallin mukaan vammaisuus on yksilöllisten ja ympäristötekijöiden välisen vuorovaikutuksen tulosta. (Miettinen 2010, 50.)

Vammaishuolto käsittää erinäisiä vaiheita ja niissä on myös päällekkäisyyksiä. Tällä hetkellä olemme täyden osallisuuden vaiheessa, jossa vammaisuus nähdään sosiaalisena haittana. Ympäristön ohella huomio kiinnittyy myös henkilöön, mutta nyt hänet nähdään aktiivisena kansalaisena yhteiskunnassa eri rooleissa ja työmarkkinakansalaisuuden olevan keskeisessä roolissa tässä. (Laurinkari 2009.)

Vammaisten henkilöiden keskuudesta vammaisliikkeen parissa vammaisuuden sosiaalinen malli nähdään keskusteluna politiikasta ja kansalaisuudesta ei tarpeena parantaa yksilöitä. Sosiaalinen malli hyväksyy lääketieteelliset näkemykset mutta ei sitä, että toimintarajoitteet ovat seurausta vammasta. (Miettinen 2010,49.)

Ajatus erilaisten vammaisnäkemysten tai vammaiskäsitteiden vaikutuksesta sosiaali- ja terveystalouden ammattilaisiin ja niiden välisien ristiriitojen vaikutuksesta käytännön työhön on erittäin tärkeä. Asiakkaiden tarpeiden tiedostamiseen ja esille nostamisessa eri vammaiskäsityksillä on iso merkitys. Asiakkaalle annettu tuki tai sen puute vaikuttaa ratkaisevasti elämänhallintaan. (Heiskanen 1998.)

Palvelujärjestelmässä voidaan tunnistaa kolme ydinperiaatetta. Nämä ovat olemassa edelleen päällekkäisinä tai samanaikaisina. Kokonaishoidon mallissa kehitysvammaisen henkilö nähdään potilaana, kuntoutusmallissa potilas on muuttunut asiakkaaksi ja tuki-palvelumallissa asiakas nähdään kansalaisena. Palvelujärjestelmässä ollaan siirtymässä tilanteeseen jossa, henkilön diagnoosi ei ole ratkaiseva vaan henkilön sen hetkinen avun ja tuen tarve. Vammaisuutta tarkastellaan toimintarajoitteiden, ei kuten ennen eli vammaisuuden etiologian näkökulmasta. (Seppälä 2010.)

3.2 Kehitysvammaisen henkilön toimintaympäristö

Ihminen tarvitsee selviytyäkseen muutakin kuin sosiaalipalveluja: tarvitaan ihmissuhteita, vuorovaikutusta ympäristön kanssa ja merkityksellistä toimintaa. Hyvä palveluiden suunnittelu on myös elämän suunnittelua. Palvelusuunnittelussa on mietittävä myös henkilön ihmissuhteiden tukemista ja elämänlaadun parantamista. Tuki ja palvelut valitaan asiakkaan hyvää omaa elämää silmälläpitäen. Tukea täytyy olla tarjolla riittävästi, jotta henkilö pääsee osallistumaan lähiyhteisönsä elämään. Tärkeimmät henkilöt tuki- ja palvelusuunnitelmaa laadittaessa ovat kehitysvammaisen henkilö itse, hänen omaisensa ja muut läheiset ihmiset. (Juusti & Ylikoski 1999.)

Ihmisen toimintaa ei voida ymmärtää ilman maailmaa jossa hän elää. Ihminen toimii monessa erilaisessa ”toiminta-areenassa” esimerkiksi työpaikka on toisenlainen toimin-

ta-areena kuin koti. Eri toiminta-areenat sekä edellyttävät että mahdollistavat erilaista toimintaa. Ihminen itse muokkaa itselleen sopivia toiminta-areenoita ja toiminta-areenat muokkaavat ihmistä. Prosessi on kehämäinen, jossa syyn ja seurauksen alkulähdettä on vaikea jäljittää. Auttamistyön kannalta syyn ja seurauksen jäljittäminen ei ole tärkeää. Tärkeämpää on nähdä itse kehä ja sen rakenteet. (Särkelä 1994,16–17.)Henkilö ja toiminta-areena muokkautuvat toistensa näköisiksi joten henkilöillä voi olla keskenään aivan erilaiset toiminnan edellytykset, riippuen yksilön toiminta-areenoista (Särkelä 1994, 18). Henkilö toimii tietyillä toiminta-areenoilla, joissa vallitsevat tietyt säännöt. Tämän lisäksi yksilöllä on aina tietty asema areenalla muihin toimijoihin nähden. Sosiaalityö kannalta asiakkaan toiminta-areenoiden selvittäminen on ulkoisten toiminta-areenojen kartoittamista. Mitä ongelmia tai toimintoja asiakkaan toiminta-areenat ylläpitävät ja tukevat entä mitä toimintoja ne poissulkevat? Millaisia toimintamahdollisuuksia ne sisältävät, entä mitä mahdollisuuksia niiden tulisi sisältää? (Särkelä 1994, 20.)

Kehitysvammaiset henkilöt, jotka ovat palvelujärjestelmän piirissä, ovat vuorovaikutuksessa palveluympäristöönsä kolmella eri tasolla: mikro-, meso- ja makrotasolla. Tämän lisäksi myös aika vaikuttaa henkilön toimintakykyyn. Urie Bronfenbrenner on esittänyt tämän teorian vuonna 1979. (AAIDD 2010, 202–205.)

Mikrotasolla asiakas on tekemisissä ohjaajien tai muiden ammattilaisten kanssa. Mesotaso koskee järjestön tai toimijan rakennetta, hierarkiaa, byrokratiaa ja toimintatapoja. Makrotaso käsittää senhetkisen yhteiskunnallisen tilanteen tai vallitsevan ilmapiirin ja lainsäädännön tai säädökset joiden pohjalta järjestö tai toimija toimii. (AAIDD 2010, 202–205.)

Asiakkaan päivä- ja työtoiminta palvelu siis kuuluu osaksi mesosysteemiä, mutta on riippuvainen koko systeemistä. Osana pienempää puroa joka johtaa isoon jokeen tai mereen (makrosysteemi). Nämä edellä mainitut tasot (mikro-, makro- ja mesotaso) ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (AAIDD 2010, 202–205.)

Palvelun tarjoajan tarkoituksena on toimia tavallaan eräänlaisena tulkkina tai toteuttajana laajemmasta perspektiivistä (makro) asiakkaan jokapäiväiseen elämään (mikro), esi-

merkiksi päivätoimintaan. Tämän tehtävän onnistumiseen vaikuttavat muun muassa henkilökunnan osaaminen ja asenteet, resurssit, toimintatavat, rakenteet, johtaminen ja organisaation arvot. Tämän lisäksi on tiedostettava myös aika, joten asiakkaan historia, haaveet ja tulevaisuus vaikuttavat kokonaisuuteen. (AAIDD 2010, 202–205.)

Mesosysteemi ja makrosysteemi ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Siksi on hyvä tiedostaa laajempi yhteiskunnallinen mittakaava myös kehitysvamma palveluita tarkasteltaessa. Makrotason toiminnassa eli palvelun tarjoajan tasolla on kaksi vahvaa teemaa jotka vaikuttavat palveluiden järjestämiseen ja suunnitteluun. Nämä ovat uusliberalismi ja asiakaslähtöisyys. (AAIDD 2010,212.)

Perinteinen käsitys kehitysvamma-alalla on ollut sellainen jossa alan ammattilaiset (lääkärit, psykologit, erityisopettajat) olivat ylin tai ainoa päätättäjä asiakkaan elämässä. Tällä hetkellä hoidettava on muuttunut asiakkaaksi. Muutos voidaan nähdä palvelun tarjoajan näkökulmasta uusliberalismin tai englanniksi NPM:n (New Public Management) kautta. Uusliberalistit kokevat markkinavoimien olevan määräävä tekijä julkisella sektorilla ja yksilön hyvinvointi nähdään sidoksissa markkinatermeihin, kuten kysyntä, tarjonta ja kustannus. Tämä ajattelu on tuonut sosiaalipalveluihin ja myös kehitysvamma-alalle palveluiden hajautuksen tai kilpailutuksen, laadun valvonnan ja tehokkuusajattelun siis tuloksien tai suoritteiden tarkastelun. (AAIDD 2010, 213.)

Ristiriita tässä on, että se millä tahdotaan parantaa asiakastyötä (kyselyt, tutkimukset, dokumentointi) vievät aikaa pois varsinaisesta perustehtävän parista eli asiakastyöstä. Samalla nämä kyselyt ja tutkimukset taas osittain luovat osaamista ja ammattitaitoa jolla palvella asiakasta. (AAIDD 2011, 213.)

Uusliberalistisen ajattelun ongelmana voidaan pitää tarvetta kulujen karsimiseen. Pelkällä rahalla tai sen puutteella ei voida selvittää tai selittää sosiaalisia ongelmia, mutta ilman rahaa tai resursseja sosiaali- ja terveyspalvelut eivät voi toimia. (AAIDD 2010, 213.)

Markkinapainotteisen ajattelun saavutuksena (tai siitä seuranneena positiivisena asiana) voidaan pitää asiakaslähtöisyyden ja asiakkaan tukiverkon (perheen ym.) tuleamista

vammaistyön ja sosiaalityön yhä tärkeämmäksi osaksi. Palvelu on muuttunut enemmän asiakaslähtöiseksi ja antaa asiakkaalle enenevässä määrin valinnanvapauksia ja itsemääräämisoikeutta. Vaarana uusliberalistisessa ajattelussa on kuitenkin se, että asiakkaan tarpeisiin vastataan vain koska niin on tehtävä ja asiakas saa vain tietynlaista palvelua tiettyä rahasummaa tai suoritetta varten. Tämä voi johtaa ihmisläheisyyden katoamiseen työstä. Todellinen sosiaali- ja terveysalan ammattilaisuus mitataan asenteella jolla työhön ja asiakkaisiin suhtaudutaan, ei vain yksilön pätevyydellä tai pitkällä listalla omasta osaamisesta ja kompetensseista. (AAIDD 2011, 213–214.)

Sosiaalityössä on kyse oppimisen ja tiedonsaannin edellytysten luomisesta. Kukaan ei voi oppia toisen ihmisen puolesta asioita, mutta sosiaalityössä on mahdollista luoda oppimisen tai tiedostamisen edellytyksiä. On eettisesti arveluttavaa muuttaa ihmistä tai hänen toimintaansa, silloin asiakas nähdään objektina. Ammattikäytännössä tulee korostaa asiakasta omaa toimintaansa ohjaavan subjektina, ja hänen toimintaedellytyksiään pyritään tietyin toimenpitein parantamaan. (Särkelä 1994,40–41.)

Asiakaslähtöisyys on aina muuttuva tai vuorovaikutuksellinen tila asiakkaan ja palvelun tarjoajan välillä, yksilölliset palvelut ovat tulosta tästä dialogista. Hyvään asiakaslähtöiseen palveluun päästään luomalla toimiva yhteistyö tai kumppanuus asiakkaan kanssa, ei luomalla kysyntää tai tarjontaa. (AAIDD 2011, 214.)

4 TOIMINTAKYKY

Toimintakyky koostuu yksilön: fyysisestä, henkisestä, emotionaalisesta, toiminnasta, sosiaalisuudesta, sekä ympäristön vaikutuksesta (AAIDD 2010, 136–137). Seuraavaksi esittelen toimintakyvyn käsitteen moninaisuutta sekä toimintakyvyn ja toiminnan tärkeyttä ihmiselle. En määrittele toimintakyvyn käsitettä millään yhdellä yksittäisellä sanalla tai lauseella, vaan tahdon paremminkin tuoda lukijan tietoisuuteen sen moniulotteisuuden.

Toimintakyvyllä tarkoitetaan kykyä toimia tilanteen ja olosuhteiden vaatimalla tavalla. Toimintakyky merkitsee aina suhdetta ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä. Toimintakyky riippuu olosuhteista: joissakin tilanteissa ja olosuhteissa henkilö voi olla hyvin vammainen, joissakin ei lainkaan. Tämän takia eri ympäristöissä tehtävät havainnot ja arviot eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään. (Seppälä & Rajaniemi 2011.)

Toimintakyky on laaja yläkäsite joka voidaan määritellä eri tavoin, mutta toimintakyky kuvastaa yksilön mahdollisuuksia ja edellytyksiä selviytyä arjessa (Seppälä & Rajaniemi 2011; AAIDD 2010, 15).

Toimintakykyyn vaikuttaa keskeisesti psykososiaaliset tekijät. Toimintakyky on siis muutakin kuin fyysinen ja motorinen toimintakyky. Yksilön fyysinen ja psyykinen käyttäytyminen ja toiminta mahdollistuvat ja saavat ilmenemismuotonsa vain sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus kohdistuu sekä ulkoiseen ympäristöön että sosiaaliseen maailmaan. Siten sosiaaliset suhteet ja tukiverkot ovat toimintakyvyn kannalta ratkaisevia. Henkilön toimintakykyä arvioitaessa kiinnitetään siten aina huomiota myös toimintaympäristöön. Tätä voi kutsua toimintakyvyn ekologiseksi arvioinniksi. (Seppälä & Rajaniemi 2011).

Yksilön toimintakykyä tarkasteltaessa tukitoimet ovat myös tärkeässä roolissa. Toimintakyky on keskiössä yksilön elämässä, erilaiset tukitoimet ja ympäristö vaikuttavat yksilön elämään. (kts. KUVIO2)

KUVIO 2 Toimintakyvyn parantaminen erilaisilla tukitoimilla (Kehitysvamma-alan verkkopalvelu vernerinet.net 2011.)

Yksilön persoonallisuus ja toimintakyky muokkautuvat muidenkin kuin neurologisten tai fysiologisten vammojen perusteella. Vammaisuus saattaa aiheuttaa lapselle varhaisen kiintymyssuhteiden kehittymiseen haasteita ja vammaisilla henkilöillä on usein poikkeavia oppimiskokemuksia eri elämänvaiheissa. He ovat saattaneet kokea tämän lisäksi myös syrjintää tai torjuntaa. Kehitysvammaisen henkilön kehitysvaiheisiin on saattanut sisältyä traumaattisia kokemuksia ja heillä on usein vaikeuksia löytää itselleen mielekästä paikkaa tai sosiaalista roolia yhteiskunnassa tai omassa yhteisössä. Kehitysvammaisten henkilöiden persoonallisuuden ja psykososiaalisen toimintakyvyn vauriot ovat, kuten kaikilla meillä, moniulotteisia ja pitkäaikaisten kasautumisilmiöiden tulosta. (Seppälä 2008, 165.)

Toimintakyky ja työkyky yhdistetään usein toisiinsa ja toimintakykyä saattaa olla jäljellä ilman työkykyä. Yksilön työkykyyn vaikuttavat henkilökohtaisen toimintakyvyn lisäksi henkilön työtehtävä sekä työympäristö. Työkyvyn mittaaminen on moniulotteinen asia, koska myös ihmisen toimintakykyyn vaikuttavat monet seikat. Puhuttaessa osatyökkyisistä vajaakuntoisista tai vammaisista henkilöistä on huomioitava, että kyseessä on

monimutkainen asia, johon vaikuttavat yhtä paljon työllistyjän henkilökohtaiset ominaispiirteet kuin työympäristökin. Käsitteinä osatyökykyisyys, vajakuntoisuus ja vammaisuus ovat lähellä toisiaan. (Lehto 2011, 11.)

Ihmistä tarkastellaan kokonaisuutena, mutta samalla kiinnitetään huomiota niihin ulottuvuuksiin, jotka tekevät hyödyllisen toiminnan mahdolliseksi. Tautiluettelo ei saa olla ihmisen arvioinnin lähtökohdana, sen sijaan on nähtävä työmahdollisuuksien luettelo. Tärkeintä on laajentaa ymmärrystä työkyvystä ja hyväksyä uudet näkökulmat, joilla on mahdollisuus aitoon osallisuuteen, vaikka työkykyä rajoittaisivat toiminnalliset puutteet. (Lehto 2010, 60.)

Henkilön oma näkemys työstä ja työyhteisöstä vaikuttaa siihen, millaiseksi työkyky arvioidaan. Myönteinen työasenne tai hyvä työmotiivi näkyy positiivisesti koettuna työkykynä. (Lehto 2010, 11.)

4.1 Ihminen, toiminta ja ympäristö

Ihmisen toimintarakenne, yksilö-ympäristö-kokonaisuus, on se asia jota on eriteltävä ihmistä auttavassa sosiaalityössä (Särkelä 1994, 77). Kun kehitysvammatyössä lääketieteellinen ajattelu on vallitseva, vajavuudet korostuvat ja diagnoosit ja etiologia ovat keskeisiä. Vaikka myönnettäisiin ihmisen psyko-, fyysis-, sosiaalinen kokonaisuus ja yksilöllisyys, poikkeavuus ja patologian perusolettamukset ovat silti ajattelun pohjalla. (Seppälä 2008, 163–164.)

Ihmisen toimintaan vaikuttavat ja sitä ohjaavat elämäntilanne, kehollisuus ja psyykinen toiminta. Tämä kokonaisuus olisi aina huomioitava auttamistyössä. Muutos yhdessä asiassa voi aiheuttaa koko toimintarakenteen liikahtuksen. Tapahtumien kulkua ei kuitenkaan voida tarkasti ennustaa, sillä toimimalla tai muutoksella koko toimintarakenteeseen ihminen muuttaa tätä kokonaisuutta ja kokonaisuus on jatkuvasti liikkeessä. (Särkelä 1994, 36–38.) Ihmisen toiminta edellyttää kehollisuutta, ilman kehoa ei voi olla fyysistä tai psyykkistä toimintaa. Biologisperäisillä lainalaisuuksilla ei voida silti selittää psyykkisiä tai sosiaalisia tapahtumia, on väärin yrittää medikaloida ihmisten on-

gelmia puhumalla esimerkiksi sairaasta toiminnasta tai käyttäytymisestä. Ihmisen fyysillä toimintaedellytyksillä on kuitenkin kiinteä yhteys yksilön psyykkiseen toimintaan tai yksilön elämäntilanteeseen. Ihmisen toimintarakenteen kannalta on oleellista ottaa tämä seikka huomioon, on epäeettistä edellyttää henkilöltä sellaista toimintaa johon hänellä ei ole toimintaedellytyksiä. (Särkelä 1994, 20–24.)

Sosiaalityössä ihmisen ja ympäristön suhde tulee nähdä toiminnallisena suhteena. Toimissaan ihminen muuttaa ympäristöään ja samalla hän on ympäristön vaikutuksen alaisena. Ihminen muokkaa itseään toiminnallisessa suhteessa ympäristöön samalla, kun hän muuttaa ympäristöään. Ihmistä tai ympäristöä ei ole olemassa erillisinä asioina vaan, ne ovat yhtä. (Särkelä 1994, 12–13.)

Ihminen on johonkin pyrkivä olento. Toiminta on kohteellista ja kohdetta tai kohdejärjestelmää pyritään muuttamaan tai siihen vaikuttamaan jollain tavalla. Toiminta on myös välineellistä, tarvitaan toiminnan ja tekemisen välineitä. Toiminnan välineet ovat toiminnan edellytyksiä. (Särkelä 1994, 15.)

Sosiaalis-kulttuurisessa tarkastelussa korostuvat vammaisuuden ja erilaisuuden suhteellisuus ja muuttuvuus. Tämän lisäksi tärkeänä nähdään yksilön ja ympäristön välinen suhde ja vuorovaikutus sekä oppiminen eri elämänkaaren eri kehitystehtävissä ja samanaisuus muiden ihmisten kanssa. (Seppälä 2008,164.)

Psyykinen toiminta tuottaa ja uusintaa yksilön todellisuuskuvaa, todellisuuskuva koostuu psyykkisistä representaatioista. Psyykinen representaatio ilmaisee erilaisia merkityksiä ja tavoitteita toimintaa ohjaavina suunnitelmina ja ”kognitiivisina karttoina” todellisuudesta. Ihmisen aikomukset, tavoitteenasettelu perustuvat hänen todellisuuskuvaansa. Toimintapyrkimykset ovat aina suhteessa todellisuuskuvaan mutta eivät aina välttämättä suhteessa todellisuuteen. Psyykkisen toiminnan ja todellisuuskuvan kehityksen perusta on praktisessa toiminnassa. Tällä praktisella toiminnalla tarkoitetaan asioiden käytännössä tapahtuvaa suorittamista. Praktisesta toiminnasta saatavan palautteen tai kokemukset ja niiden tulkinta perustuvat henkilön todellisuuskuvaan sekä psyykkisiin representaatioihin. (Särkelä 1994, 25.)

Palveluiden ja tukimuotojen järjestämisen näkökulmasta kaksijakoisuus aiheuttaa aina haasteita. Mikä painoarvo annetaan hoivalle, entä taas tarpeelle ja yksilön oikeudelle määrätä elämästään itse. Vammauttaako vamma todella ihmisen vai pikemminkin vammauttaako toimintaympäristön fyysiset, sosiaaliset ja toimintasäännöt yksilön. Työskenteleminen näillä kahdella tasolla yhtä aikaa on nimenomaan kehitysvamma-alan työntekijöiden tapa. Toisaalta kannustetaan itsenäisyyteen ja itse yrittämiseen toisaalta taas yritetään suojella vaaroilta tai jopa hoivata. (Seppälä 2008, 164.)

Sosiaalityön asiakas on aina subjekti, mutta subjektin vastakohtana on ei-subjekti eikä objekti kuten yleensä voidaan ajatella. Ihminen on siis subjekti, ei-subjekti, objekti ja ei-objekti. Oleellisinta on tiedostaa minkä toiminnan subjekti asiakas mahdollisesti on ja minkälaisilla toimintaedellytyksillä. Tärkeää on myös miettiä millaisten toimintojen subjekti asiakkaan pitäisi olla ja mitkä silloin ovat toimintaedellytykset. Asiakas on subjekti jo nyt, mutta hän ei ole vielä subjekti siellä, mihin hän on matkalla tai pyrkimässä. Subjektina oleminen on ihmisen perustarve, halu olla tarvittu tai olla osallinen jossain yhteisessä. (Särkelä 1994, 43–44.) Yksilön tai asiakkaan kannalta haastavissa ja ongelmallisissa tilanteissa on hyvä perehtyä yhteisön elämänlaatua koskeviin kysymyksiin, sen toimintaan vaikuttaviin käytäntöihin ja sääntöihin, ihmisten välisiin vuorovaikutus- ja valtasuhteisiin, lähipiirin käyttämiin kommunikaatiokeinoihin ja yksilön omaan sosiaaliseen rooliin omassa yhteisössä (Seppälä 2008, 166).

Elämäntapa ymmärrettynä ihmisen toimintojen kokonaisuuksiksi määrittyy paljolti toiminta-areenoiden mukaan. Henkilö ja toiminta-areena muokkautuvat toistensa näköisiksi, joten henkilöillä voi olla keskenään aivan erilaiset toiminnan edellytykset riippuen yksilön toiminta-areenoista. (Särkelä 1994, 18.)

4.2 Elämönhallintataidot

Kehitysvamma-alan asiakastyön näkökulmasta on tärkeää ymmärtää se, että jos haluamme käsitellä kehitysvammaisen ihmisen käyttäytymiseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia kaikessa moniulotteisuudessaan on hallittava laaja ja integroiva käsitteistö ja ettei mikään yksiulotteinen ja ainoastaan yhden tieteen näkökulmasta

tarkasteltu tai yksi selitysmalli ei ole riittävä asiakastyöstä jatkuvasti nouseviin tarpeisiin. Eräs kehitysvamma-alan kiehtovimpia piirteitä on se, ettei tyypillisiä asiakastapa-uksia ole! Eri ihmiset voivat käyttäytyä samanlaisissa tilanteissa aivan eri tavoin ja samat käyttäytymisen piirteet voivat eri ihmisillä merkitä aivan erilaisia asioita. (Seppälä 2008, 167–168.)

Suomessa kehitysvammaisten parissa tehtävä mielenterveystyö eroaa esimerkiksi angloamerikkalaisesta perinteestä siinä, että suomalainen suunta on vahvasti pohjaltaan kehitysvammaisen psykososiaalisten ongelmien ja elämähallinnan vaikeuksien ymmärtämiseen keskittynyttä. Mielenterveys- ja kehitysvammatutkimuksen yhteistyö on joh-
tanut moniin oivalluksiin kuten toimintakyvyn tärkeän roolin tunnustaminen kehitysvammaisen henkilön elämässä. (Seppälä 2008, 167.)

Työntekijän näkökulmasta tulee korostaa sitä, että kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskennellessä on huomioitava oppimisen, ymmärtämisen ja jokapäiväisten toiminnallisten taitojen rajoitukset, jotka vaikuttavat ihmisen elämään. Siksi psykososiaalisen toimintakyvyn arviointi on hyvin tärkeää. (Seppälä 2008, 167.)

Psykkiseen toimintaan voidaan vaikuttaa reflektiivisellä toiminnalla jossa ihmisen toiminnan kohteena ovat ihmisen oma toiminta ja omat sisäiset kuvat. Reflektiivisen toiminnan onnistumisen edellytys on se, että henkilö oivaltaa todellisuuden ja oman todellisuuskuvansa olevan eri asioita. Tieto tai kokemus on aina eri asia kuin tietämisen tai kokemisen kohde. (Särkelä 1994, 34–35.)

Elämänlaatua voidaan kuvata subjektiivisesti tai objektiivisesti, molemmilla tavoin sitä voidaan tarkastella seuraavista osa-alueista muodostuvana kokonaisuutena:

- taloudellinen hyvinvointi
  - terveys
  - tuottavuus (työ tai muu tuottava toiminta)
  - läheiset ihmissuhteet.
  - turvallisuus
  - lähiyhteisöön liittyminen
  - tunne-elämän hyvinvointi (tyytyväisyys, onnellisuus, itsearvostus)
- (Juusti & Pietiläinen & Ylikoski. 1999c, 31)

Kehitysvammaisella henkilöillä hyvät sosiaaliset vuorovaikutustaidot sekä hyvät henkilökohtaiset ihmissuhteet näyttävät suojaavan psyykkistä hyvinvointia vaikka henkilöllä olisikin isoja puutteita toimintakyvyssään, mutta huonot sosiaaliset taidot tai ohut tukiverkko vaarantavat psyykkisen hyvinvoinnin (Ojanen & Seppälä 1997). Heikot jokapäiväisen elämän selviytymistaidot, kuten heikko työkyky ja vaikeudet selviytyä erinäköisistä tehtävistä, ovat yhteydessä käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen ongelmiin, ei niinkään mielenterveyden ongelmiin (Seppälä 2008, 169).

Kehitysvammaisen henkilön saamat palvelut ja tuki ovat laadukkaita kun seuraavat asiat koetaan elämässä läsnä oleviksi:

- Oma koti
- Työ. On mahdollisuus tehdä mielekästä työtä, kantaa työstä vastuuta, nähdä oman työn tuloksia saada palkkaa ja arvostusta
- Ihmissuhteet
- Tuki. On mahdollisuus tarvittavaan tukeen jos asiakas kokee sen tarpeelliseksi
- Vapaus ja vaikuttaminen
- Harrastukset
- Terveys
- Huumori

(Juusti & Pietiläinen & Ylikoski 1999b, 74.)

5 TOIMI-MENETELMÄ TOIMINTAKYVYN ARVIOINNISSA

Tässä kappaleessa esittelen psykososiaalisen toimintakyvyn kartoitusmenetelmän eli TOIMI:n. Tämän lisäksi esittelen tuetun päätöksenteon metodin joka on mukana tässä opinnäytetyössä etenkin TOIMI:n osiossa numero kaksi työvalmentajan ”ohjenuorana” kun teimme haastattelua. Esittelen myös laajemmin toimintakyvyn arviointia sekä siihen liittyviä kysymyksiä.

5.1 Toimintakyvyn arviointi

Toimintakykyä voidaan mitata monella erilaisella mittarilla ja voidaan käyttää erilaisia tapoja yksilön toimintakyvyn havainnointiin. Systemaattisen arvion käyttö on voimakas interventio ja mahdollistaa monelle yksilön elämässä mukana olevalle henkilölle uusia näkökulmia. Psykososiaalinen arviointimenetelmä on kehitysvammatyössä osa laajempaa kokonaisuutta. (Seppälä 2008, 170.)

Sosiaalityön asiakastyössä todellisuuskuvien on oltava alttiina muutoksille. Asiakastyössä kyse on aina kahden todellisuuskuvan kohtaamisesta, joista molemmat ovat erilaisia todellisuuden tulkintoja. Tässä kohtaamisessa olisi saatava aikaan jotain uutta tai paremmin tarkoituksenmukaista psyykkistä ja praktista toimintaa, joka siis ohjaa todellisuuskuvaa. Tästä syystä työntekijän on erittäin tärkeää harjoitella reflektiivistä toimintaa. (Särkelä 1994, 34–35.)

Arviointiväline ja sillä saadut tulokset ovat lähtökohtana ja muistilistana arvioinnissa, mutta pääosassa on kuitenkin keskustelu siitä, kuinka henkilön mahdolliset ongelmat ratkaistaan ja voimavarat saadaan käyttöön. Arviointiväline ei tuota mitään yksittäistä tulosta. Tulos luodaan dialogisessa keskusteluprosessissa, jossa kehitysvammainen henkilö on tärkeä osa tätä keskustelua, johon muitakin henkilöitä mahdollisesti osallistuu. Asiakkaan omat kommentit ja näkemykset ovat hyvin arvokkaita tässä prosessissa. Toimintakyvyn näkökulmasta oikein kohdistetuilla toimenpiteillä voidaan suuresti vaikuttaa yksilön käytökseen positiivisella tavalla. (Seppälä 2008, 170–171.)

Sosiaalityössä asiakkaan tilannetta arvioitaessa on saatava näkyviin keskeinen osa asiakkaan toimintarakenteesta ja toimintatavoista. Asiakkaan pulmasta, ongelmasta tai haasteesta ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä siitä mihin auttamistoiminta tulisi kohdentaa, sillä ongelma voi myös johtua toiminta-areenasta eikä pelkästään yksilöstä. Aina ei ole mahdollisuutta vaikuttaa asiakkaan keskeisimpään ongelman ilmenemis-
muotoon, joten on vaikutettava siihen, mihin käytettävissä olevilla menetelmillä ja välineillä voidaan vaikuttaa. (Särkelä 1994, 36–38.)

Kehitysvammaisuuden toimintakyvyn arvioinneissa huomiota kiinnitetään nykyisin yksilön adaptiiviseen käyttäytymiseen ja sosiaalisiin taitoihin. Vammaisuutta tarkastellaan osallisuuden ja osallistumisen näkökulmasta. Ympäristötekijöiden esteellisyys tai esteettömyys on myös tärkeitä. Toimintakykyarviointien käytännöt ottavat yhä enemmän huomioon henkilön elämäntarinat ja kertomukset ja monin eri tavoin pyritään kuulemaan ihmistä itseään. (Seppälä 2008, 171–172.)

Etenkin kehitysvamma-alan asiakastyössä vuorovaikutustaidot korostuvat. Tarvitaan tarpeeksi aikaa ja työtä jotta erinäköiset asiat tulevat ymmärretyksi asiakkaan omaa tietopohjaa ja elämäkokemusta vasten. Mutta eritoten tarvitaan sen seikan ymmärtämistä, että jo dialoginen asiakkuussuhde on itsessään interventio. Näin käynnistyy vuorovaikutusprosessi, jolla on voimaannuttava, toimintakykyä ja osallistumista vahvistava tulos. (Seppälä 2008, 171–172.)

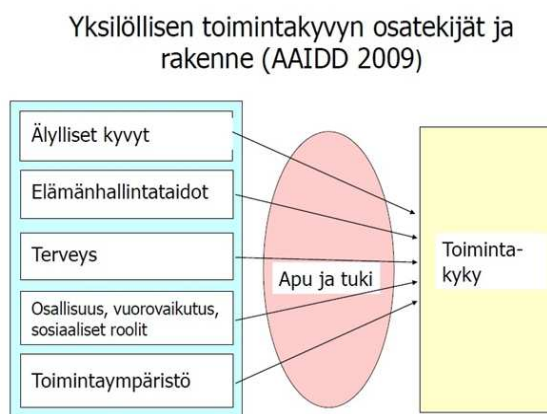
Kehitysvammaisten henkilöiden vaikutusmahdollisuuksista puhuttaessa kohdalla käytetään käsitettä täysivaltaistuminen eli empowerment. Päätäminen omista asioista ja vaikuttaminen omiin asioihin tuo itseluottamusta, rohkeutta ja samalla luo lisää kykyä vaikuttaa omaan elämään. Tätä ilmiötä voidaan myös kutsua toimintavoiman vahvistumiseksi. (Juusti, Pietiläinen & Ylikoski 1999a.)

Halukkuutta työhön on enemmän kuin kysyntää, mutta myös tämänhetkinen tarjonta on liian kapeaa. Ongelmat ovat lähtöisin vallitsevasta ajattelutavasta. Rekrytoinnissa ja työkyvyn arvioinnissa kiinnitetään liikaa huomiota puutteisiin enemmän kuin mahdollisuuksiin ja työhön pääsemistä jarruttaa ylikorostunut turvallisuushakuisuus. (Lehto 2010, 51.) Ihmiset voivat oppia puhumaan omasta puolestaan ja tekemään omia valinto-

jaan, jos heille annetaan siihen mahdollisuus. Työntekijä tukee asiakkaan omaa elämänhallintaa mahdollistamalla tukitoimilla ihmisen omat valinnat. Kehitysvammaista henkilöä kuultaessa on muistettava, että asiakasta todella kuullaan. Kehitysvammaisen henkilön oma näkemys on arvokas pohja mille tahansa suunnittelulle. (Juusti, Pietiläinen & Ylikoski 1999a.)

5.2 TOIMI - arviointimenetelmänä

TOIMI on Kehitysvammaliiton tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkijoiden Heikki Seppälän ja Markus Sundinin kehittämä arviointimenetelmä kehitysvammaisen henkilön psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen. Menetelmän kannalta olennaista on kehitysvammaisuuden määritelmä jonka American Association on Intellectual and Developmental Disabilities on julkaissut (kts. kuvio 1) sekä Heikki Seppälän ja Markus Sundinin tekemä tutkimustyö. Tässä kyseisessä AAIDD:n määritelmässä yksilön toimintakyky on moniulotteinen monien tekijöiden summa, johon liittyvät henkilön yksilölliset ominaisuudet, suhde toimintaympäristöön ja yksilön ulkopuolelta tulevat tekijät. (Seppälä & Sundin 2011, 5.)

KUVIO 1: Yksilöllisen toimintakyvyn osatekijät ja rakenne (Sosiaalialan verkkopalvelu, sosiaaliportti.fi 2011.)

TOIMI:n keskiössä on ihmisen näkeminen yksilönä, jonka toimintakyky koostuu monesta eri osatekijästä. Osa tekijöistä liittyy henkilön yksilöllisiin ominaisuuksiin, osa on

sidoksissa tai jonkinlaisessa suhteessa toimintaympäristöön ja osa määräytyy yksilön ulkopuolelta (esimerkiksi toimintaympäristön säännöt). Toimintakyky on aina suhdetta kuvaava käsite. Tämä on suhde jossa yksilö kohtaa ympäristön tai yksilön pyrkimykset kohtaavat toimintatilanteen. Ihmisen toimintakyky voi vaihdella eri toimintaympäristöissä, joten TOIMI ei ole asioiden mittari, vaan lähinnä työväline yksilöllisen toimintakyvyn kuvaamiseen ja tarkasteluun. (Seppälä & Sundin 2011.)

TOIMI:a on tarkoitus käyttää vammaispalveluissa tuki- ja palvelusuunnitelman työkaluna. TOIMI:n avulla on mahdollista saada kuva asiakkaan toimintakyvyn vahvuuksista sekä rajoitteista. Rajoitteet ja vahvuudet kulkevat käsi kädessä, joten toimintakyvyn kartoitus TOIMI:n avulla ei anna yksiselitteisiä tuloksia tai vastauksia. Tarkastellessa TOIMI:sta saatuja tuloksia on syytä muistaa tulosten kokonaisvaltainen tarkastelu ja niiden laadullinen pohdinta. Toimintakyvyn vahvuudet kertovat henkilön voimavaroista, ja toimintakyvyn rajoituksilla voidaan tarkastella mahdollisia avun tai tuen tarpeita. Yksilön vahvuudet kuten hyvät ihmissuhde- ja vuorovaikutustaidot kompensoivat mahdollisia käytännön toimintakyvyn puutteita. (Seppälä & Sundin 2011, 6.)

TOIMI:n avulla ei voida saada yksiselitteisiä raja-arvoja tai vastauksia, joiden perusteella jonkin henkilön sijoittaminen esimerkiksi tiettyyn asumisyksikköön voi olla mahdollista (Seppälä & Sundin 2011, 5). TOIMI:n tekoa varten henkilöltä itseltään tai hänen edustajaltaan tulee pyytää suostumus. Pyyntö on selitettävä henkilölle mahdollisimman ymmärrettävästi. (Seppälä & Sundin 2011, 6–7.)

Yksilöllinen toimintakyvyn kartoitus koostuu kolmesta osasta. Ensimmäisenä selvitetään henkilön tämänhetkinen elämäntilanne ja elinolot asiakkaan itsensä kokemina. Kuvaus luodaan haastatellen ja keskustellen asiakkaan kanssa. Toisena kohtana on henkilön psykososiaalinen selviytyminen asuin- ja toimintaympäristössä. Tämän osion täyttävät henkilön tuntevat lähityöntekijät tai omaiset. Viimeisessä kohdassa eli kolmannessa osiossa on tarkoitus kerätä perustiedot henkilön psyykkisestä ja fyysisestä terveydentilasta sekä henkilön itsearvio omasta hyvinvoinnistaan. (Seppälä & Sundin 2011, 5–6.)

Yksilöllisen toimintakyvyn kartoituksen toinen osio on nimeltään henkilön psykososiaalinen selviytyminen asuin- ja toimintaympäristössä. Tässä osiossa asiakas saa pistemää-

rän jonka tarkoituksena on kuvata hänen toimintakykyään kussakin 16 erilaisesta TOIMI:n toimintakyvyn osa-alueesta. Näitä osa-alueita ovat esimerkiksi työkyky, välineelliset taidot ja sosiaalinen tilannetaju. Pistemäärä on jaettu 0 ja 100 pisteen välille ja jokainen kymmenluku on sanoitettu, jotta ohjaajien tai asiakkaan on mahdollista valita mahdollisimman hyvin totuutta vastaava pisteytys. Lopulta pistemäärät kootaan yhteen ja tästä koonnista luodaan yksilöllinen profiili, josta on mahdollista tarkastella mahdollisia tuen tarpeita sekä myös asiakkaan voimavaroja.

5.3 Tuettu päätöksenteko arvioinnin tukena

Vammaisten henkilöiden oman tahdon ja mielipiteen esille tulemista on joissain tilanteissa tarpeellista tukea. Mikäli voimavaroja oman tahdon ilmaisemiseen ei ole, on mahdollista tukea vammaista henkilöä niin, että hänen tahtoaan voidaan noudattaa. Tällöin on kyse tuetusta päätöksenteosta. (STM, VAMPO 2010, 56–57.)

YK:n vammaisten ihmisten oikeuksien julistuksessa esitetään ihmisten kohtelemisesta tasa-arvoisina ja kunnioitukseen oikeutettuina subjekteina, ei objekteina. Tästä ajatuksesta on peräisin myös tuetun päätöksenteon käsite. (Inclusion Europe 2008; Sivula 2010, 110.)

Tuetun päätöksenteon tarkoituksena on kannustaa, opettaa, rohkaista ja tukea henkilöä tekemään omaa elämää koskevia päätöksiä. Tukea tarvitsevan henkilön ympärille kootaan tukijoukko. Oikeus puuttua yksilön elämään rajautuu kuitenkin niihin asioihin, joihin henkilö itse ilmaisee tarvitsevansa tukea. (Sivula 2010, 109.)

Tuettu päätöksenteko tarkoittaa, ettei toisen henkilön oikeuksia voi siirtää kenellekään toiselle. Oikeustoimikelpoisuus on tässä tapauksessa ymmärrettävä kykynä omata oikeuksia ja tehdä tekoja. (Inclusion Europe 2008; Sivula 2010, 111.)

Oikeustoimikelpoisuudesta keskusteltaessa on tärkeää ymmärtää yhteiskunnan jäsenten riippuvaisuus toisistaan. Missään yhteisössä ei ole olemassa yksilöä, joka olisi täysin riippumaton toisista henkilöistä. Sosiaaliset rakenteet ja hierarkiat, positiivinen huo-

miontarve ja taloudelliset välttämättömyydet luovat riippuvuussuhteita niin vammattomien kuin vammaistenkin kansalaisten välille. (Inclusion Europe 2008.)

Monet kansalaiset tuntevat tarvitsevansa tukea monimutkaisia asioita koskevissa päätöksissä, jos he kokevat olevansa yksinään kykenemättömiä päätöksentekoon. Puhuttaessa tuetusta päätöksenteosta on huomattava, että se koostuu havaitusta riippumattomuuden tasosta, päätöksenteon kapasiteetista ja siitä, kuinka paljon yksilö tekee päätöksiä vastoin omia etujaan. (Inclusion Europe 2008.)

Kehitysvammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta tulee vahvistaa monella tapaa. Jokaisen viranomaisen ja palveluntuottajan tulee tiedostaa tämä. Asiat tulee selvittää mahdollisimman ymmärrettävästi välttäen ammattikieltä. (Sivula 2010, 115.)

Tuettua päätöksentekoa tulee käyttää käsiteltäessä esimerkiksi sellaisia seikkoja, kuten missä ja kenen kanssa henkilö tahtoo elää, työtä tai päivätoimintaa koskevat kysymykset, lääkitykseen liittyvät päätökset, vapaa-ajan toimintojen mahdollisuuksien selvittämien ja niiden vakiinnuttaminen ja soveltuvien tukitoimien valinta. (Inclusion Europe 2008; Sivula 2010, 116.)

On tuettava kehitysvammaisen henkilön oikeutta tehdä omia päätöksiään sekä oikeutta mahdollisuuteen tehdä virheitä. Tämä ei tarkoita sitä, että mikä tahansa on sallittua vaan kehitysvammaisia henkilöitä tulee myös suojella tehokkaasti hyväksikäytöltä ja henkilökohtaiselta haitalta. (Inclusion Europe 2008.)

6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TARKOITUS

Tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä nostamaan uusia näkökulmia tai ajatuksia asiakkaan nykyiseen elämäntilanteeseen ja työelämään tämän opinnäytetyön puitteissa. Pyrkimyksenäni on tuoda esille uutta tietoa henkilön toimintakyvystä mutta saada aikaan myös reflektiota yksilöissä suhteessa ympäristöön.

Tarkempia tutkimuskysymyksiä on kolme:

- 1) Millainen on TOIMI- prosessiin osallistuneiden asiakkaiden toimintakyky?
- 2) Mitkä ovat asiakkaan työnteon kannalta tärkeitä seikkoja?
- 3) Mitä palautetta asiakkaat ja työvalmentajat antoivat tästä prosessista?

TOIMI:n pohjalta on tehty muun muassa opinnäytetyö Saimaan ammattikorkeakoulussa toimintaterapian koulutusohjelmassa (Pitkänen 2010). tässä opinnäytetyössä tahdon tuoda sosionomin näkökulmaa toimintakykyyn sekä sen arviointiin. Sosiaalityön näkökulmasta on mielestäni tärkeää tarkastella kokonaisuuksia (tämän opinnäytteen tapauksessa ympäristöä jonka osa yksilö on) mutta myös asioita asiakkaan näkökulmasta (asiakastyön osaaminen), jotta päästään mahdollisimman hyvään ammatilliseen lopputulokseen.

Opinnäytteessä kuvaan sanallisesti ja dialogin avulla asiakkaan toimintakykyä sekä asiakkaiden omia näkökulmia ja niiden merkityksiä, en niinkään numeraalisesti. On erittäin tärkeää, että asioita tutkitaan eri näkökulmista, jotta kokonaiskuva voidaan tutkittavista ilmiöistä ja asioista muodostaa.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Lähdin suunnittelemaan yhdessä Helsingin kaupungin tuetun työllistymisen palvelun kanssa tätä opinnäytetyötä alkukesästä 2011. Tosin opinnäytetyöprosessi oli tuetun työllistymisen palvelun kanssa käynnistynyt jo vuoden 2011 alusta mutta aihe vaihtui matkan varrella.

Pitkän pohdinnan jälkeen aiheeksi nousi TOIMI ja se onko TOIMI:n avulla mahdollista tarkastella työosuusrahalla työskentelevien asiakkaiden työllistymisen tukemista. Mielitäni askarrutti se kuinka toteutan TOIMI:n avulla yksilöllisen toimintakyvyn kuvaamisen niin, että siitä olisi hyötyä asiakkaiden työllistymisen näkökulmasta. Työhöni ja sen toteutukseen sain apua Tuetun työllistymisen palvelun esimieheltä ja työyhteisöltä sekä lukuisilta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta. Onneksi en ollut tämän prosessin aikana yksin, vaan sain reflektoida ajatuksiani myös muiden kanssa.

Tutkittuani toimintakyvyn taustalla olevia teorioita ja näkemyksiä, vammaisuuteen liittyviä teorioita sekä TOIMI:a menetelmänä päädyin ratkaisuun, jossa TOIMI:n haastattelua ja kyselyä vaativat osiot toteutetaan tuetun päätöksen teon metodilla yhdessä asiakkaan ja työvalmentajan kanssa. Tämä siksi, että TOIMI:n ja kaiken tutkimani teorian taustalla vaikuttaa vahvasti tuetun päätöksenteon filosofia ja asiakkaan keskeinen rooli omassa elämässään päätöksien tekijänä.

Annoin työvalmentajille ohjeen pyrkiä pitämään tuetun päätöksenteon ajatusmaailma mielessään TOIMI:n teon aikana. TOIMI:n tekoa varten tähän opinnäytetyöhön osallistuneilta asiakkailta pyydettiin kirjallinen suostumus osallistumiseen (LIITE 2) ja asiakkaille ja kotijoukoille selitettiin mihin ja miksi heitä pyydetään osallistumaan. Myös kotijoukoille sekä asiakkaille itselleen annettiin saatekirje (LIITE 1).

Opinnäytetyöhön osallistuneille tehtiin osallistumisen kartoituksen yhteydessä selväksi, ettei heitä koskevaa tunnistettavaa tietoa julkaista ja että heidän tietosuojansa säilyy. Tämä olisi tietenkin opinnäytteen ja sosiaali- ja terveysalan etiikan vastaista, joten olen pyrkinyt häivyttämään kaiken sellaisen tiedon josta, heidät voisi tunnistaa.

Opinnäytetyöni tutkimusryhmä koostui kahdesta tuetun työllistymisen palvelun asiakkaasta, kahdesta työvalmentajasta sekä yhdestä omaisesta. Tämä tutkimusryhmä valikoitui tuetun työllistymisen palvelussa työosuusrahalla työskentelevistä asiakkaista. Tähän ratkaisuun päädyttiin yhdessä opinnäytetyössä mukana olevien työvalmentajien kanssa, koska heidän nähtiin hyötyvän TOIMI:sta ja tästä prosessista. Koska toimintakyky on moniulotteinen ja aina suhdetta kuvaava käsite, päädyin luvussa 6 Tutkimuksen tavoitteet ja tarkoitus mainittuihin tavoitteisiin ja tutkimuskysymyksiin.

Tämä on case-study eli tapaustutkimus koska tässä työssä tutkin ja havainnoin yksilöitä. Ja pyrin TOIMI:n avulla valottamaan yksilön toimintakykyä. Tämän lisäksi fenomenologisella menetelmällä pyrin nostamaan esiin työhön liittyviä merkityksiä tutkittavien elämästä.

Tieteen tekemisen tai tutkimuksen tekemisen pitäisi lähteä maailmasta jossa elämme. Sen pitäisi motivoitua kysymyksistä jotka ovat tulleet ihmisen käytännön elämässä esille esimerkiksi työstä. Tapaustutkimukset ovat tutkimuksia joissa on kyse toisen ihmisen kohtaamisesta. Toisen ihmisen antamien tietojen käsittelyssä on tärkeää ymmärtää, että me emme ole samanlaisia, eikä ketään voi määritellä etu- tai jälkikäteen vaan jokainen määrittelee itse itsensä. Menetelmää jota tällaisessa yhteydessä voidaan käyttää, kutsutaan dialogiseksi menetelmäksi tai dialogiksi. Dialogi ei ole pelkkää keskustelua vaan se on haastattelumuoto jonka tarkoituksena on saada selville erilaisia laatuja eli tärkeitä ja keskeisiä merkityskokonaisuuksia haastateltavien elämässä (Varto 1996, 105).

7.1 Tutkimusaineiston keruu

TOIMI:a tehdessä tuetun työllistymisen palvelun asiakkaat osallistuivat kaikkiin toimintakyvyn kuvauksen osioihin joita ovat; 1) henkilön elämäntilanne ja elinolosuhteet 2) psykososiaalinen selviytyminen asuin- ja toimintaympäristössä ja 3) perustiedot henkilön psyykkisestä ja fyysisestä terveydentilasta sekä asiakkaan oma arvio hyvinvoinnista. Osio yksi ja osio kolme toteutettiin haastattelutilanteessa, jossa haastattelijana toimi allekirjoittanut tässä tapaamisessa työvalmentaja ei ollut paikalla. Näiden ja muiden osioiden tulokset käytiin myös läpi TOIMI:n palautekeskustelussa. TOIMI:n yhteenve-

don tarkoituksena on antaa yleiskuva henkilön selviytymisestä hänen verkostoistaan ja ympäristöistään ja auttaa tunnistamaan toimintakyvyn vahvuudet ja rajoitukset (Seppälä & Sundin 2011,7)

Osio kaksi (psykososiaalinen selviytyminen asuin- ja toimintaympäristössä) toteutettiin dialogissa jossa itse toimin kirjurina sekä havainnoijana. Työvalmentaja sekä asiakas toimivat varsinaisen dialogin toteuttajina. Tämän osion kaksi tarkoitus on 16:ta graafisen analogiasteikon avulla havainnollistaa yksilöllisen toimintakyvyn eri puolia. Nämä kuudentoista asteikon teemat ovat: ilmaisutaidot, tarkkaavuus ja toiminnanohjaus, välineelliset taidot, sosiaalinen tilannetaju, ihmissuhdetaidot, empatia, itseluottamus, liikkumiskyky, hygienia ja siisteys, kodin askareet, työkyky, ympäristössä liikkuminen ja toimiminen, omasta terveydestä ja hyvinvoinnista huolehtiminen, ihmissuhteet ja sosiaalinen tuki, stressi ja ahdistuneisuus ja mieliala.

Tämä osio tehtiin siis tuetun päätöksen teon metodilla ja asiakas sai itse määrittää minkä kuvauksista (pisteytyksellä 0-100 ja pisteytyksen perässä sen sanallinen kuvaus) hän valitsee työvalmentajan avustuksella. Työvalmentajan roolina tässä on siis tukea asiakasta sekä selventää tai selkokielistää asteikon eri kohtia ja tämän lisäksi käydä dialogia asiakkaan toiminnasta erilaisissa pääosin työhön liittyvissä tilanteissa. Keskusteluissa liikuttiin siis lähinnä työelämää koskevilla aiheilla, mutta toimintakyky on laaja yläkäsite ja koska keskustelu oli mahdollisimman vapaamuotoista, myös muista aihealueista sivuttiin.

Dialogin käsite voi tarkoittaa yleensä ihmisten välistä sosiaalista kommunikaatiota, sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa dialogilla tarkoitetaan tietynlaista kommunikaatiota ja keskustelua ja sillä kuvataan myös vuorovaikutussuhdetta. Dialogi on vuoropuhelua jossa oleellisinta on avoimuus uusille asioille ja dialogin avulla pyritään tarjoamaan mahdollisuus tämän avoimuuden toteutumiseksi. Tarkoituksena on herättää oivalluksia joiden pohjalta tietoa ja ihmisten ennakkokäsityksiä voidaan muuttaa. Dialogissa tuotetaan uusi tulkinta asiasta joka on puhtaimmillaan kaikkien osapuolien näkökannat huomioiva.(Järvinen, 2007,35.). Dialogisuudessa huomio on rajalla sinun ja minun kohtaamisessa ei yksilotteisessa monologissa. Dialoginen keskustelu rakentaa yhteistä jaettua todellisuutta. Tavoitteena on ymmärtää lisää toisen sanomasta jotta omaan näkökulmaan

asioista saadaan lisää sävyjä. (Seikkula ja Arnkil 2005,90.) Keskustelussa vastauksella on kysymystä ratkaisevampi rooli, vastaamalla asiakas tulee aktiiviseksi vastaajaksi jolloin hän myös vaikuttaa puhujaan. Dialogissa vastauksien ja siihen reagoimisen ketju on loputon asiakastyössä voimme vaikuttaa tapahtumaan omilla vastauksillamme.(Seikkula ja Arnkil 2005,94.)

Dialogista keskustelua voi eniten kehittää kiinnittämällä huomiota omaan puhetapaansa. Erilaisten haastattelutekniikoiden tai tavan toistaminen joka kerta ei luo dialogista vuoropuhelua vaan saattaa ehkäistä sitä.(Seikkula ja Arnkil 2005,58.) Onnistuneen dialogin kannalta tärkeää on asetelman tasa-arvoisuus jossa tilanteen vetäjä ei nosta itseään asiakkaan yläpuolelle.(Seikkula ja Arnkil 2005,64.)

TOIMI loi tälle opinnäytetyölle kehykset tai reunaehdot. Dialogin muodostaneiden tilanteiden tarkoituksena oli saada aikaan mahdollisimman luonteva ja luotettava ilmapiiri, jotta mahdollisimman tärkeää aineistoa tämän opinnäytetyön kannalta nousisi esiin. Näissä tilanteissa kyse oli teemahaastattelun ja syvähaastattelun(avoin haastattelu) symbioosista. Tämä on erittäin tärkeää dialogin luomisen kannalta koska rasti ruutuun lomakkeella ei dialogia saada aikaan. Haastattelutilanne joka luo hyvää dialogia saadaan aikaan parhaiten niin, ettei meneillä olevaa tapahtumaa rajoiteta liikaa. Tämä ei tarkoita sitä ettei dialogilla saa olla rakennetta tai juonta, mutta liian ennalta-arvattava käsikirjoitus ei johda yhteisen tai uuden näkemyksen jäljille.

Myös itsekriittisyys tutkijan tai havainnoijan roolia kohtaan on tarpeellista ja sitä tulee harrastaa koko matkan ajan. Ja tässä työssä pyrin itse olemaan mahdollisimman paljon taustalla ja antamaan enemmän tilaa asiakkaille sekä työvalmentajille vaikka tuettu työllistyminen on minulle jo varsin tuttu aihe.

Teemahaastattelussa kyseessä on eräänlainen keskustelu, joka tosin on tutkijavetoista. Tässä ”keskustelussa” tutkija pyrkii vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavilta häntä kiinnostavia ja tutkimuksen kannalta tärkeitä seikkoja. Haastatteluun suostumisessa on ainakin kolme motivoivaa tekijää. Ensimmäisenä on mahdollisuus tuoda esiin mielipiteitä, toisaalta voidaan kertoa omista kokemuksista ja kolmanneksi aikaisemmat kokemukset haastattelutilanteista ovat saattaneet olla positiivisia. (Eskola & Vastamäki

2001, 24–26.) Teemahaastattelussa teemat ja aihepiirit on etukäteen määrätty, mutta haastattelusta puuttuu kuitenkin strukturoidun haastattelun kysymysten tarkka muoto ja järjestys. Haastattelijan on tarkoitus varmistaa, että kaikki sovitut asiat käydään läpi, mutta asioiden järjestys ja laajuus voivat vaihdella eri haastatteluissa. (Eskola & Vastamäki 2001, 26–27.) Haastattelua tehdessä on huomioitava tilan valinta. Tilanteeseen vaikuttavat muun muassa haastattelun paikka, tila jossa haastattelu tehdään sekä se, miten osapuolet ovat tilanteessa sijoittuneet (Eskola & Vastamäki 2001,27–29).

Tämän opinnäytetyön tapauksessa tila valikoitui tuetun työllistymisen palvelun toimistoksi kolmesta syystä: 1) TOIMI:n ohjeissa suositellaan tilan ja keskusteltavan teeman yhteyttä (tämän opinnäytetyön tapauksessa aihe on työelämä) 2) haastatteluun osallistuneille henkilöille tila on entuudestaan tuttu sekä turvallinen ja 3) tuetun työllistymisen toimistolla on mahdollista käsitellä asioita joita esimerkiksi työpaikalla ei.

Teemahaastattelussa voidaan päästä hyvinkin syvälle käsiteltäviin aiheisiin ja se saattaa joskus muistuttaa hyvin paljon avointa haastattelutilannetta (tätä tapaa kutsutaan myös syvähaastatteluksi.) (Eskola & Vastamäki 2001,27). Teemahaastattelu on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2000).

Syvähaastattelu pitää sisällään myös joitain terapeuttisen haastattelun elementtejä. Tällöin haastateltava vapauttaa itsensä neuvonantajan roolista ja hän saattaa huomata muita mahdollisia toiminnan tapoja ja hän saa voimaa tehdä päätöksiä (Siekinen, 2001, 43–45.) Syvähaastatteluun ryhdyttäessä tarkoituksena ei voi olla tilastollinen yleistäminen suureen joukkoon. Tärkeää on tutkittavan ilmiön mahdollisimman selkeä selittäminen. Tärkeää on antaa lukijalle tarkka kuva siitä, mitä ajatteluprosesseja tutkija on käynyt läpi, mihin aineistoon analyysi perustuu, miten haastettumateriaali on kerätty ja analysoitu sekä miten ja miksi hän on päätenyt kyseisiin lopputuloksiin (Siekinen, 2001, 47.)

7.2 Aineiston analysointi

Tämän aineiston analysoinnissa on käytetty TOIMI:n tarjoamia välineitä yksilön toimintakyvyn kartoitukseen (TOIMI:n eri osiot ja niiden avulla saatavan materiaalin tulkinna). Tarkoituksena on kuvata lukijalle yksilöiden toimintakykyä ja siihen liittyviä seikkoja. Toimintakyvyn kuvaamiseksi on otettu avuksi TOIMI:n aikana käyty dialogi. Tuettu päätöksenteko luo mahdollisuuden hyvän dialogin toteutumiselle; tasa-arvoisuuden, rajoilla kulkemisen, yhteisen jaetun löytämistä ja uusien oivallusten toteutumista. TOIMI on tässä tapauksessa luonut käsikirjoituksen (dialogin) rakenteen ja työ ja työelämä käsikirjoituksen juonen.

Haastatteluiden tekemisen jälkeen on vuorossa niiden puhtaaksi kirjoittaminen eli litterointi, jonka voi tehdä monella tapaa (Eskola & Vastamäki 2001,40). Purin dialogin jota oli käyty TOIMI:n aikana sekä TOIMI:n kyselyä vaatineet lomake osiot. Litteroitu aineisto koostui dialogista joka sisältää 30 puhtaaksi kirjoitettua sivua ja 18 TOIMI:n lomake sivua. Tulos kappaleessa esitän lukijalle taulukon (kts. TAULUKKO 1) jonka avulla on myös mahdollista tarkastella aineiston analysointi prosessia ja sitä kuinka prosessi on edennyt. TOIMIN eri osioiden valmistuttua oli kaikki tieto kerättävä yhteen. Tutkimusaineisto koostuu aineistosta joka koostuu käydystä dialogeista sekä TOIMI:n kaavakkeista joita olin yhdessä asiakkaan kanssa täyttänyt.

Kokoamalla tiedot yhteen on helpompi saada kokonaiskuva asiakkaan toimintakyvystä sekä myös siitä mitkä ovat hänen elämässään työn näkökulmasta merkittäviä seikkoja. TOIMI:n yhteenvedon tarkoituksena on antaa yleiskuva henkilön selviytymisestä hänen verkostoistaan ja ympäristöistään ja auttaa tunnistamaan toimintakyvyn vahvuudet ja rajoitukset. (Seppälä & Sundin 2011,7.)

Tutkimusaineiston keruu sujui mielestäni hyvin, koska minulla oli käytettävissäni Tuetun työllistymisen vahva tuki ja tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden ja työvalmentajien kanssa yhteistyö oli luontevaa koska asia on minulle tuttu. Viimeisenä osiona edessä oli työn viimeistely. Tutkijan on itse aktiivisesti työstettävä aineiston analyysinsa

ja tulkintansa (Eskola 2001, 134). Tutkimus on aina keskustelua aiemman teorian kanssa, ei vain uusien tulosten esittämistä (Eskola 2001, 138).

Litteroinnin jälkeen luetin puhtaaksi kirjoitetun tekstin opinnäytetyöhön osallistuneilla työvalmentajilla ja pyysin heiltä siihen kommentteja. Tämän vaiheen jälkeen ryhdyin pohtimaan aineistosta esiin nousseita asioita ja aiheita sekä niiden merkityksiä. Analyysin kannalta on oleellista tiedostaa tutkimuskysymykset ja se kuinka ne jakavat tutkimuksen prosessikokonaisuuden erikseen kolmeen teemaan 1) yksilön toimintakyky 2) yksilön työnteon kannalta merkitykselliset seikat 3) palaute tai reflektio. Nämä kaikki edellä mainitut teemat ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa ja luovat yhdessä teoratiedon ja toimivan välineen (TOIMI) kanssa ehjän kokonaisuuden. Tämän vuoksi opinnäytetyössäni olen luonut dialogin avulla yhteenvedon jossa yksilöt ovat tekijöinä, työ ympäristönä ja asiakas ja työvalmentaja näyttelijöinä ja tutkija kertojana.

Mitä tutkitaan silloin kun tutkitaan ihmistä fenomenologisesti? Kaikessa ihmistutkimuksessa taustalla on jokin ihmiskäsitys. Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia. Kokemus tulkitaan ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa, maailmaan jossa hän elää. Kokemus muotoutuu merkitysten mukaan. (Laine 2001, 26–28.)

Merkityksen tutkimisen taustalla on perusoletus, että ihmisten toiminta on suurelta osin intentionaalista eli tarkoituksenmukaista. Fenomenologinen merkitysteoria näkee, että ihmisyksilö on perustaltaan yhteisöllinen. Erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on erilainen elämysmaailma, he elävät erilaisissa todellisuuksissa, koska asioilla on heille erilaiset merkitykset. (Laine 2001, 26–28.) Fenomenologinen tutkimus ei pyri löytämään yleismaailmallisia yleistyksiä vaan pyrkii ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkitysmaailmaa. (Laine 2001, 29.) Haastateltava pukee sanoiksi kokemuksensa ja tutkija pyrkii löytämään haastateltavan ilmaisusta mahdollisimman oikean tulkinnan. Fenomenologinen tai hermeneuttinen metodi saa muotonsa aina kulloisenkin tutkimuksen monien eri metodien ja tekijöiden tuloksena. (Laine 2001, 29.)

Teemahaastattelu ei ole hyvä tie kokemusmaailman tulkitsemiseen, vaan haastattelun tulee olla mahdollisimman avoin, luonnollinen ja keskustelunomainen tapahtuma. (Lai-

ne 2001, 26–43.) Käsitykset eivät ole läheskään aina omien kokemusten reflektioita, vaan suurin osa niistä on kotoisin yhteisöstä. Käsitykset ovat muotoutuneet yksilössä kaikenlaisen informaation kautta (opetus, kasvatus, socialisaatio). Olennaista on, että mikään seikka ei takaa sitä, että käsityksen ja vastaavan kokemuksen välillä on jokin yhteys. (Laine 2001, 26–43.) Siihen kuvaukseen mitä aineistossa on sanottu tutkija tuo mahdollisimman vähän itseään, tutkimus syntyy dialogissa. Haastattelua ei esitetä kuvauksessa kokonaisuudessaan, vaan tutkimuksessa vain se osa aineistosta joka kuuluu tutkimuksen piiriin. (Laine 2001, 26–43.)

Samankaltaiset merkitykset muodostavat oman kokonaisuutensa. Merkityskokonaisuudet järjestyvät myös tutkijan tutkimuskysymysten ehdoilla. (Laine 2001, 26–43.) Tutkimuksen näkökulma määrää mitkä merkitykset ja merkityskokonaisuudet ovat olennaisia. (Laine 2001, 26–43.)

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tulokset ovat tässä tapauksessa yksilöllisiä eikä niitä voida yleistää mitään suurempaa joukkoa tai massaa varten ja TOIMI:n tarkoituksena onkin olla yksilöllinen toimintakyvyn kartoituksen väline, josta yksilö sekä palveluntarjoaja hyötyvät. Nostan tässä kappaleessa esiin asiakkaiden ja työvalmentajien (tutkimushenkilöiden) sanoittamina heidän asioille antamia merkityksiään mutta pyrin myös dialogin avulla kuvaamaan asiakkaiden yksilöllistä toimintakykyä. Tämän lisäksi palautekeskustelun avulla selvitän sitä miten prosessi koettiin siihen osallistuneiden toimesta.

Nämä merkitykset joita tässä kappaleessa nostan esiin, ovat yhteistulosta TOIMI:n kuudesta toimintakykyä käsittelevästä kysymyksestä joihin TOIMI:n avulla pyritään vastaamaan, tämän opinnäytetyön teoriasta ja TOIMI prosessin aikana käydystä dialogista. Näissä havainnoissa ja asioiden merkitysten analyysissä painotan asiakkaan omaa kokemusta ja mielipidettä työnteon näkökulmasta. Yhtä mittatulosta toimintakyvylle ei voi olla olemassa, yksilön toimintakyky näyttäytyy erilaisena eri ympäristöissä ja eri sosiaalisissa rooleissa (Seppälä & Sundin 2011).

Seuraavassa taulukossa esittelen tutkimuskysymykset sekä TOIMI:n osiot joihin ne linkittyvät ja tarkemmat haastattelukysymykset joita on käytetty tulosten muodostamisessa. (TAULUKKO1). Tämän taulukon tarkoituksena on selkeyttää ja jäsentää lukijalle tätä prosessia ja sen kulkua.

TAULUKKO 1. Toimiprosessi

Tutkimuskysymys	TOIMI:n osio johon linkit- tyy	Tarkemmat haastattelukysymyk- set/teemat
1. TOIMI prosessiin osallistuneiden asiakkaiden toimintakyvyn tarkastelu?	Osiot: 1, 2 ja 3 (1. Henkilön elämäntilanne ja elinolosuhteet, 2 psykososiaalinen selviytymisen asuin- ja toimintaympäristössä, 3 perustiedot henkilön psyykkisestä ja fyysisestä terveydentilasta sekä henkilön oma arvio hyvinvoinnistaan.)	TOIMI:n osio yksi. Kysymykset muun muassa opiskelusta, asumisesta, harrastuksista ja työstä. TOIMI:n osion 2, kuusitoista teemaa: ilmaisutaidot, tarkkaavuus ja toiminnanohjaus, välineelliset taidot, sosiaalinen tilannetaju, ihmissuhdetaidot, empatia, itseluottamus, liikkumiskyky, hygienia ja siisteys, kodin askareet, työkyky, ympäristössä liikkuminen ja toimiminen, omasta terveydestä ja hyvinvoinnista huolehtiminen, ihmissuhteet ja sosiaalinen tuki, stressi ja ahdistuneisuus ja mieliala. TOIMI:n osio kolme. Kysymykset henkilön terveydentilasta kuten poltatko tupakkaa? käytätkö päihteitä? Henkilön oma arvio hänen senhetkisestä hyvinvoinnistaan.
2. Asiakkaan työnteon kannalta tärkeät seikat?	Osiot: 1, 2 ja 3 (1. Henkilön elämäntilanne ja elinolosuhteet, 2 psykososiaalinen selviytymisen asuin- ja toimintaympäristössä, 3 perustiedot henkilön psyykkisestä ja fyysisestä terveydentilasta sekä henkilön oma arvio hyvinvoinnistaan.)	TOIMI:n osio yksi. Kysymykset muun muassa opiskelusta, asumisesta, harrastuksista ja työstä TOIMI:n osion 2, kuusitoista teemaa: ilmaisutaidot, tarkkaavuus ja toiminnanohjaus, välineelliset taidot, sosiaalinen tilannetaju, ihmissuhdetaidot, empatia, itseluottamus, liikkumiskyky, hygienia ja siisteys, kodin askareet, työkyky, ympäristössä liikkuminen ja toimiminen, omasta terveydestä ja hyvinvoinnista huolehtiminen, ihmissuhteet ja sosiaalinen tuki, stressi ja ahdistuneisuus ja mieliala. TOIMI:n osio kolme. Kysymykset henkilön terveydentilasta kuten poltatko tupakkaa? käytätkö päihteitä? Ja henkilön oma arvio senhetkisestä hyvinvoinnistaan.
3. Mitä palautetta asiakkaat ja työvalmentajat antoivat tästä prosessista?	Palautekeskustelu ja työvalmentajilta saatu palaute. Toimintakyvyn yhteenveto ja sen läpikäyminen yhdessä.	TOIMI prosessin palaute. Kysymykset asiakkaalle ja työvalmentajille prosessin kulusta. Työvalmentajille: Mitä hyötyä sinun mielestäsi TOIMI:sta ja tästä prosessista oli asiakkaalle ja hänen työllistymisensä tukemiseen. Opitko itse jotain uutta tai saitko asioihin uutta näkökulmaa. Asiakkaalle: Miltä tämä TOIMI tuntui?(vapaata keskustelua asiasta)

8.1 TOIMI prosessiin osallistuneiden asiakkaiden toimintakyvyn tarkastelu

Asiakkaan kanssa työskentely on sosiaalityön ydintä ja siksi asiakkaan omat mielipiteet ja ajatukset ovat ensiarvoisen tärkeitä. Tässä opinnäytetyössä asiakkaiden mukana oleminen on ollut ensiarvoisen tärkeää. Tässä luvussa on otteita dialogista joissa yksilön tuen tarpeet ja voimavarat ovat keskiössä. Nämä asioiden merkitykset on analysoitu TOIMI:n aikana käydystä dialogista, jossa työvalmentaja ja asiakas ovat keskustelleet toimintakyvystä työn näkökulmasta. Kutsun asiakkaita nimillä V ja M ja työvalmentajaa lyhenteellä työvalm. Nimet on muutettu ja henkilöistä ei paljasteta sellaisia seikkoja tai yksityiskohtia jotka voisivat paljastaa heidän identiteettinsä. Itse esiinnyn näissä keskusteluissa nimellä kirjuri. Näissä keskusteluissa roolini kirjurina on havainnoida ja pyrin osallistumaan keskusteluun mahdollisimman vähän.

Seuraavassa pieni näyte siitä millaisia ajatuksia dialogi herätti. Tai mitä tietoa yksilön työn tarkastelu mahdollistaa.

V: ”Et no niin paljon kun vaan mahdollista. No siis saahan sustakin silleen tukea ja se kyllä näkyykin. Musta itsestä tuntuu välillä siltä, että on epävarma, mutta osaan työt, tiedän miten työt pitää tehdä.”

Työvalm: ”Onko mitään mikä saisi vaihtamaan työtä vai onko sellaista asiaa? Mikä on sun unelmatyö?”

M: ”Emmä tiedä. Mukavat työt, astiat, haarukat, käsipaperin laitto.”

Työvalm: ”Kauppa?”

M: ”En ole miettinyt. Tykkään siivoamisesta, puhtaus on puoliruokaa.”

Tuen tarpeita sekä voimavaroja on helpompi havainnollistaa tai elävöittää dialogin kautta verrattuna esimerkiksi seuraavanlaiseen luetteloon. Hygienia ja siisteys 70, empatia 60, itseluottamus 50. Erilaiset numerot kertovat meistä varmasti paljon ja ovat hyödyllisiä monessa tarkoituksessa mutta tarkoituksena on saada asiakkaan ääni kuulumaan numeroiden takaa. Yksilön toimintakykyä olisi ollut mahdollista kuvata erilaisilla profiileilla joita TOIMI:n valmistajat ovat kehittäneet, mutta tässä opinnäytetyössä valitsin tämän tavan.

Jotta henkilöiden yksityisyys säilyy sekä lukijoiden mielenkiinto, en tässä tuo esiin kaikkea litteroitua materiaalia vaan siitä oleellisimman. Pidän myös perusteltuna työ-

valmentajien näkemysten esiin tuomista jotta kyseessä ei ole monologi vaan lukija saa kuvan käydystä keskustelusta ja voi hahmottaa käytyä tilannetta paremmin ja selkeämmin.

Terveyden näkökulmasta päihteiden ja tupakan käyttö oli hyvin vähäistä tai jopa olematonta ja molemmat henkilöt liikkuvat ja harrastivat vapaa-ajallaan, joka tukee myös työssä jaksamista. Terveyden näkökulmasta molemmilla heistä oli ollut pieniä vaivoja ja sairauksia muttei mitään mainittavaa. Asiakkaat kokivat oman olonsa tällä hetkellä hyväksi.

V: ”Hyvä fiilis, haluan antaa itselleni kympin”

M: Pitää ainakin töissä olla iloinen. Koira ja pyöräily tekee iloiseksi ja kaverit on iloinen asia”

Työhön asiakas V toivoi lisää tukea työvalmentajalta, mutta totesi työpaikalla olevan hyviä tukihenkilöitä. Työvalmentajan ja asiakkaan väliset keskustelut asiakas näki itse tarpeellisiksi. Äkilliset muutokset ovat tälle henkilölle haastavia ja silloin työvalmentajan tuki on tarpeen.

Haastattelija: ”Miltä susta tuntuu minkälaista tukea saat nyt?”

V: ”Ihan menee hyvin. Kun opiskelija kävi katsomassa mua töissä tuntui paremmalta. Mutta työpaikan tukihenkilöltä saa tukea hyvin.”

Työvalm: ”Siinä oli monta asiaa, vaikuttaako väsymys sun töihin?”

V: ”Ei tai sen ei saa antaa näkyä.”

Työvalmentaja lukee kohdan 70, ” Miksi joskus näiden työpaikkakeskusteluiden aikana sä vetkuttelet?”

V: ”No joo.”

Työvalm: ”Onko sun mielestä nämä tukikäynnillä tapahtuvat keskustelut hyödyllisiä? Ja keskusteluissahan tulee melkein aina hyvää palautetta.”

V: ”Joo.”

Työvalm: ”Äkilliset muutokset aiheuttaa sulle haasteita töissä?”

V: ”No joo.”

Käsitteellisissä taidoissa molemmilla asiakkailla on lukuisia taitoja kuten tietokoneen ja matkapuhelimen käytön hallitseminen. Myös mallista oppiminen on selkeä vahvuus asiakkaalla M. Rahan käyttö ja rahan käsite näytti olevan molemmille henkilöille hie-man hankala mutta esimerkiksi rahan menoa on seurattu sekä pankkikortin käyttö osataan.

Työvalm: ”Mitkä näistä hoituu sulta? (työvalmentaja luettelee tietokoneen käytön, lukemisen, kirjoittamisen ym.).”

V: ”No joo nyt kyl meni. Toi matikka ja rahan käyttö on hankalaa. Kun saan rahaa niin se voi mennä vähän mihin sattuu. Luen metrolehteä, iltalehteä, iltasanomia. Katselen telkkarista niitä perusohjelmia, salkkarit. Mutta nää kaikki ampumaleffat pitäisi lakkauttaa kun ne ei ole lapsille hyväksi.”

Työvalm: ”Et sä et katso niitä ollenkaan.”

V: ”Joo mulla on semmoset periaatteet.”

Työvalm: ”Entäs tietokoneen käyttö? Tosta kellosta mä tiedänkin et sä oot ajoissa, joskus liiankin ajoissa. Sä osaat käyttää kännykkää, vastaatko tekstiviesteihin?”

V: ”Joo.”

Työvalm: ”Mites toi tietokoneen käyttö?”

V: ”Mä käytän sitä vähän liikaa, mä tilaan netistä väärää hommia. Mä tilasin paljon veikkauslehtiä, mä tykkään kun niissä on paljon urheilutietoa.”

Työvalm: ”Äiti ei varmaan tykkää?”

V: ”Joo ei.”

Kirjuri: Keskustelua siitä mikä luku valitaan. Työvalmentaja sanoittaa eri pistemäärien kuvauksia, asiakas valitsee pistemäärän 80.

Työvalm: Miten tietokoneen käyttö olet ATK-kurssilla.

M: Joo pitää kirjoittaa. Saan apua kotona veljenpojalta tietokonejutuissa. Internetissä on vaikea käydä.

Työvalm: ”Onko sulla pankkikorttia?”

V: ”Joo tai sitä ollaan hankkimassa. No ei mul oo mitään, mä tykkään liikkua kaupungilla.”

Työvalm. ”Seuraatko rahan menoa?”

M: ”Merkkaan kotona vihkoon menot ja tulot.”

Työvalm: ”Oppisitko käyttämään pankkikorttia?”

M: ”Kyllä varmaan jos harjoittelisi.”

Työvalm: ”Mites uusien työtehtävien opettelu, esimerkiksi salaatin teko?”

M: ”En tiedä, katsoisin miten muut sen tekee.”

Työvalm: ”Onko mitään mikä saisi vaihtamaan työtä vai onko sellaista asiaa? Mikä on sun unelmatyö?”

M: ”Emmä tiedä. Mukavat työt, astiat, haarukat, käsipaperin laitto.”

Työvalm: ”Kauppa?”

M: ”En ole miettinyt. Tykkään siivoamisesta, puhtaus on puoliruokaa.”

Asiakas tarvitsee tukea taloudellisten päätösten tekoon sekä tukea ostopäätöksiin. Hän on kohtelias ja käyttäytyy vanhuksia kohtaan kunnioittavasti.

M: Kaupassa maksan rahalla, käyn äitin kanssa vaateostoksilla.

Työvalm: ”Paljonko hyvä takki sun mielestä maksaa?”

M: ”En muista, 29.90?”

Työvalm: ”Mites uusien työtehtävien opettelu, esimerkiksi salaatin teko?”

M: ”En tiedä, katsoisin miten muut sen tekee.”

Työvalm: ”Tässä lukee, että kohtelee lähimmäisiä hyvin. Jos tulee vanhuksia käymään avaatko heille oven?”

M: ”Avaan oven olen kohtelias”

Molemmilla asiakkailta on useita tuen tarpeita mutta myös paljon voimavaroja. Tuen tarpeita varten on olemassa erilaisia tukihenkilöitä niin omaisten kuin ammattilaistenkin joukossa. Tärkeää tutkittavien henkilöiden toimintakyvyn kannalta on aina tiedostaa, että voimavarat ja tuen tarpeet kulkevat käsi kädessä ja että toimintakyky on aina suhde ympäristön ja yksilön välillä. Näin ollen pelkästään yksilön ominaisuuksiin huomion kiinnittäminen ei ole tulosten analysoinnin kannalta optimaalista, joten seuraavassa kappaleessa käsittelem myös ympäristön näkökulmaa, josta tosin yksilöä ei voida irrottaa.

Molemmilla tutkimukseen osallistuneella henkilöillä TOIMI:n yhteenveto osiossa liikuttiin pääsääntöisesti hyvien voimavarojen puolella ja suuria avuntarpeita ei ole millään TOIMI:n määrittelemällä toimintakyvyn osa-alueella esiintynyt. Joten tässä tapauksessa TOIMI antoi varmasti oikeanlaisen kuvan asiakkaiden toimintakyvystä koska työvalmentajat totesivat tämän seikan.

Eräs kollegani sanoi hyvin, että kun vamma tulee tutuksi, häviää se ja tilalle näet ihmisen. Joten vammaistyössä tärkeää ei ole tuijottaa sitä mitä ei osata vaan mitä osataan tai missä tarvitaan tukea, jotta voidaan osata paremmin. Vammaistyössä tärkeää on asenne ja suhtautuminen ja siksi on tärkeää pohtia toimintakyvyn kartoituksen tarkoitusta. Tarkoituksena voi olla luottaminen toiseen ihmiseen ja itseensä tai mahdollisuus vaikuttaa.

V: ”No joo.”

Työvalm: ”Mitäs sä nyt tolla tarkoitit.”

Työvalm: ”Luostatko siihen mitä osaat ja teet?”

V: ”Joo

Työvalm: ”Uskot omien tekemisten vaikutukseen.”

V: ”Joo.”

Työvalmentaja: ”Kannattaako tehdä hyvin vai huonosti? Miten itsevarma olet?”

V: ”Hyvin. Mä mietin tota 60. Mä haluan varmistaa asioita, jos ei osaa tarvii kysyä jotakin.”

Työvalm: ”Kysytkö tutuissakin asioissa.”

V: ”En”, asiakas lukee kohdan 70 ” Toikin menee, mä yritän toimia oma-toimisesti.”

Työvalm: ”Lue myös kohta 80, mikä näistä tuntuu omimmalta.”

V: ”Kyl mä ton 70”

Palvelun laadun suhteen tavoitteena tulee olla onnellisuus ja ilahduttaminen. Nämä seikat liittyvät erottamattomasti yksilölle tärkeisiin asioihin kuten kunnioitus, mahdollisuus vaikuttamiseen ja valintoihin. Kunnioituksen, todellisten valintamahdollisuuksien ja merkityksellisen ja täysivaltaisen elämän rakentaminen asiakkaalle on iso haaste (Juusti, Pietiläinen & Ylikoski 1999b.)

8.2 Asiakkaan työnteon kannalta tärkeitä seikkoja

Asiakkaan työnteon näkökulmasta olen kerännyt otteita dialogista neljän eri teeman alle jotka nousivat tutkimusmateriaalista. Seuraavassa esittelen teemat yhteisesti ja tämän jälkeen jokaisen teeman tarkemmin erikseen. Aineiston analysoinnissa on käytetty hyväksi tämän opinnäytetyön teoriaa kehitysvammaisten henkilöiden työllistymisen kannalta tärkeitä seikoista ja hyödynnetty TOIMI:a ja sen teoriaa.

Neljä teemaa jotka nousivat tästä aineistosta esiin työnteon kannalta merkittävänä, ovat seuraavat:

- 1) Työympäristön merkitys asiakkaan työkykyyn.**
- 2) Tukiverkoston merkitys asiakkaiden elämässä.**
- 3) Harrastusten ja toiminnan merkitys asiakkaiden elämässä.**
- 4) Sosiaalisten taitojen merkitys asiakkaiden työkykyyn.**

8.2.1 Työympäristön ja työyhteisön merkitys asiakkaan työkykyyn

Työvalm: ”Miltä tuntuu kertoa itsestään, mistä me yleensä puhutaan työasioiden lisäksi?”

M: ”Mun kummipojasta.”

Työvalm: ”Puhutko hänestä myös työpaikalla.”

M: ”En mä aina jaksa kun pitää keskittyä työhön, joskus. Työkaverit kertoo hauskoja juttuja. Ne naurattaa. Jos ei joskus kertoisi kotijuttuja niin vois olla tylsää.”

Työvalm: ”Onko joka päivä mukavaa mennä töihin?”

M: ”On mä katon paperista et toi piti tehdä kun loma on ollut ohi.”

Työvalm: ”Miten jos sun työt vaihtuisivat?”

M: ”Tuolla viihtyy eläkkeeseen asti, siellä on kivoja ihmisiä helppo mennä.”

Työvalm: ”Vaikka saisit palkkaa et vaihtaisi.”

M: ”En”

Tässä otteessa dialogista tulee esiin asiakkaan ajatus siitä millaisessa työympäristössä hän työskentelee tällä hetkellä ja miksi hän viihtyy siellä. Käyttäytyminen muita henkilöitä kohtaan on mielestäni tärkeää huomioida. Asiakkaan toimintakyvystä sekä työtaidoista voidaan myös tehdä havaintoja sekä hänen osaamisestaan. Asiakas on sisäistänyt hyvin käsiteltävän teeman ja työvalmentaja tukee tämän aihealueen käsittelyä hyvin.

V: ”Kyl mä yritän toimia niinku pitääkin.”

Työvalm: ”No mites toi ihmisten huomioon ottaminen?”

Työvalmentaja: ”Mistä johtuu se, että et tule työpaikalla toimeen erään henkilön kanssa (mainitsee tämän henkilön nimen).”

V: ”Niin mä tuun hyvin juttuun tän toisen kanssa. Mut se tapahtu niin nopeasti (mainitsee edellä mainitun henkilön nimen) palasi takaisin duuniin?”

Työvalmentaja: ”Niin et sä petyit vähän, et se tuli takaisin.”

V: ”Joo.”

Työvalm: ”Kyllä sulla sujuu tämän ihmisen kanssa työt mutta kumpi teistä yleensä hermostuu eka.”

V: ”No kyl se minä olen.”

Työvalmentaja: ”Kaikkien kanssa on vaan tultava töissä juttuun vaikei niistä niin pitäisi.”

V: ”Joo.”

V: ”Silleen ne osaa antaa omaa palautetta hommista.”

Työvalm: ”Mutta kyllähän sä saat palautetta siitä hoidatko työt hyvin vai huonosti.”

V: ”Kyllä mä teenkin koko ajan hyvin.”

V: ”No, kyllähän siitä tulee palautetta jos ei ole tehnyt töitä hyvin. Ne antaa vuorotellen palautetta(V mainitsee työpaikan tukihenkilöitä.)”

Työvalm: ”Annatko itse palautetta työkavereille?”

V: ”Toiselle vaikka se on vasta tullut. Oppimiseen menee aikaa. Joo joo olen, eihän sitä osaa heti tehdä välipalaa. Kaikkien kanssa pitää tulla toimeen.”

Tämä osa dialogista taas tuo esiin selvästi sen kuinka asiakkaan työympäristössä on erilaisia henkilöitä. Työvalmentaja ja asiakas käyvät keskustelua liittyen työtovereihin ja kuinka heihin tulee suhtautua. Työkyvyn ja toimintakyvyn kannalta työelämä asettaa monelle henkilölle haasteita ja työpaikalla pitää tulla toimeen monenlaisten henkilöiden kanssa.

8.2.2 Tukiverkoston merkitys asiakkaiden elämässä.

Työvalm: ”Onko sulla hyviä ihmissuhteita?”

V: ”Kyl musta tuntuu, et menee silleen hyvin. Ja läheisiä on se yksi ainut enää, niin siis mummi.”

Työvalm: ”Mutta vanhemmat on.”

V: ”Joo.”

Kirjurin merkintä: Pohdintaa siitä ketkä kaikki ovat asiakkaan läheisiä tai ystäviä ja asiakas mainitsee nimeltä näitä henkilöitä.

Työvalm: ”Onko teillä hyvät välit?”

V: ”Pitää osata vaan käyttäytyä jos haluaa olla suhteessa. Nyt kun me asutaan yhdessä. Joskus mä pesen pyykit, joskus se mut se ei pidä siitä. Mutta hän tekee ruokaa ja keittää kahvit. Mä pesen vessan ja yhdessä käydään kaupassa.”

Näistä otteista dialogista käy ilmi läheisten sekä muiden ihmisten merkitys henkilön toimintakykyä tukevana verkkona, eli tukiverkkona. Tukiverkon rooli on tärkeä yksilön kannalta koska se voi mahdollistaa monia eri seikkoja kehitysvammaisen henkilön elämässä myös työn ja työllistymisen kannalta.

Työvalm: ”Läheisen ero mietitytti sua yöllä?”

M: ”Niin joo alussa oli, mut nyt se on mennyt ohi.”

Työvalm: ”Oletko jutellut siitä kenenkään kanssa?”

M: ”En ole, äidin kanssa ja sun kanssa.”

Työvalm: ”Miltä tuntuu jos riitelet jonkun kanssa?”

M: ”Kurjalta. Välillä riidellään kihlatun kanssa. Se höpöttää niin paljon välillä menee hermot.”

Työvalm: ”Saat sanottua asioita?”

M: ”Joo mut iloinen pitää olla.”

M: ”Siivoan huoneen, vien roskat, pyyhin pölyt, pesen välillä osan pyykeistä. Meillä on nyt uusi pyykinpesukone, äiti opettaa sen käytön. Mutta vanhan käytön mä opin ihan itse.”

Työvalm: ”Miten ruuanlaitto?”

M: ”Teen välillä ruokaa, meillä on vuorot, se tekee kuka ehtii. Opin kouluissa tekemään ruokaa. Siivoan itse, siivoan olohuoneen, äidin huoneen ja kaksi vessaa.”

Työvalm: ”Puhut usein me?”

M: ”Joo äiti ja velipoika auttaa jos tarvitsee.”

Asiakaan kohdalla tukiverkosto on mahdollistanut monen asian oppimisen sekä tukiverkkoon kuuluvien ihmisten kanssa erilaisia asioita ja kokemuksia elämästä on mahdollista jakaa. Sosiaalisia taitoja opitaan elävän elämän vuorovaikutustilanteissa monesti myös kantapään kautta. Moninaiset elämän varrella opitut taidot ja osaaminen on isoksi hyödyksi myös työelämässä.

8.2.3 Harrastusten ja toiminnan merkitys asiakkaiden elämässä.

Työvalm: ”Mitä sanot urheilija tästä kohdasta?”

V: ”Kyl mä haluan tulla hyväksi urheilijaksi.”

Työvalm: ”Mitä kaikkea sä nykyisin pelaat.”

Keskustelua lajeista joita asiakas harrastaa sekä urheilusta yleisellä tasolla.

V: ”Osaan pyöräillä, salibandyä tuli joskus pelattua. Tasapainoa pitää vielä harjoitella, koulussa oli testi jossa katsottiin tasapainoa, se ei ollut helppoa. Mut saappaan heitossa mä olin paras.”

Työvalm: ”Mistä lähdetään liikkeelle.”

V: ”100”

Työvalm: ”Ok”

Harrastukset ja tässä kyseisessä tapauksessa urheilu on asiakkaalle tärkeä asia hänen elämässään ja hän haluaa kehittyä hyväksi urheilijaksi. Työvalmentaja on kiinnostunut siitä, että asiakas urheilee ja tietää sen, että urheilu ja liikunta ovat hänelle tärkeää ja toimii sen mukaan.

M: ”Osaan lukea mä luen vauvakuumetta, se on paksu kirja. Luen yhden sivun kerralla, luen hesarin, tykkään katsoa mitä maailmalla tapahtuu.”

M: ”Luen urheilua. Tykkään jalkapallosta, käyn potkimassa pikkupoikien kanssa.”

Työvalm: ”Kirjoitatko?”

M: ”Kirjoitan kortteja (asiakas mainitsee paikkakunnan nimen) asti.”

Työvalm: ”Miten tietokoneen käyttö olet ATK-kurssilla?”

M: ”Joo pitää kirjoittaa. Saan apua kotona veljenpojalta tietokonejutuissa. Internetissä on vaikea käydä.”

Työvalm: ”Mutta kurssi on alussa. Miten kaupassa käynti?”

M: ”Kaupassa maksan rahalla, käyn äitin kanssa vaateostoksilla.”

Asiakas on kiinnostunut ympäröivästä maailmasta ja hän seuraa lehtiä ja lukee kirjoja. Työvalmentaja tukee asiakasta tuomaan esiin omia voimavarojaan ja osaamistaan mutta myös tuen tarpeitaan.

Koulutus oli nähty hyödylliseksi nykyisyyden kannalta ja erinäköisissä oppilaitoksissa oli opittu uutta ja vahvistettu vanhoja oppeja. Työllistymisen kannalta koulutus on merkittävä seikka.

M: ”Koulussa leivottiin usein ja tehtiin ruokaa”

V: ”Opettajat sekä luokkakaverit olivat mukavia. Koulussa harjoiteltiin siivoamista ja kaikkea. Asuin kotona opiskeluaikaan”

8.2.4 Sosiaalisten taitojen merkitys asiakkaiden työkykyyn

Asiakkaalla on selkeä käsitys empatian ja sympatian erosta. Hän tietää kuinka toimia ammatillisesti erilaisissa työtilanteissa ja kuinka suhtautua erilaisiin asiakaskohtaamisiin joita hänelle tulee päivittäisessä työssä. Työvalmentaja tukee asiakkaan omaa näkemystä ja hänen osaamistaan.

Työvalm: ”Mitä sä siihen sanot. käytätkö ihmisiä hyväksi. Esimerkiksi jos joku sun työpaikalla tulee kertomaan murheita miten sinä toimit? Surettaako asia sua?”

V: ”Eipä se sureta mut mä yritän auttaa sitä. En käytä ihmisiä hyödyksi.

Kirjurin merkintä: Asiakas lukee pistemäärän 70 sisällön.

V: ”Kyl mä luotan tohon.”

Työvalm: ”Luota vaan.”

Asiakas pohtii työn merkitystä itselleen ja hän osaa ottaa vastaan erilaisia työneuvoja ja keskustella ihmisten kanssa mutta tietää ettei se saa häiritä omaa työskentelyä. Työlista on olemassa siltä varalta jos työtehtävä pääsisi unohtumaan ja asiakas kokee sen tärkeäksi.

Työvalm: Miksi käyt töissä?

M: Et oppii uutta

Työvalm: Jos joku tulee juttelemaan kun pyyhit pöytiä?

M: En. Pitää eka tehdä työt sitten vasta höpöttää.

Työvalm: Osaat keskustella ja tehdä töitä samaan aikaan.

Työvalm: Jos eri ihmiset antaa erilaisia neuvoja ja eri tavalla?

M: Ei haittaa, mut työlista on tärkeä asia

8.3 Asiakkaiden ja työvalmentajien palaute tästä prosessista

TOIMI:n kuvausprosessin eli kaiken kolmen osion valmistumisen jälkeen pidettiin palautekeskustelut, jotka koettiin myös asiakkaiden ajatuksissa tärkeäksi. Kysyin asiakailta sekä työvalmentajilta mitä mieltä he olivat tästä koko prosessista ja miltä tämä koko asia tuntui.

Asiakkaiden mielessä tämä prosessi herätti muun muassa seuraavanlaisia ajatuksia.

Kyl näitä oli hyvä miettiä, tää antaaki paljon eteenpäin.

Kiva käydä välillä läpi, mut oli vähän vaikeita kysymyksiä.

Palauteprosessin aikana on mahdollista palata aikaisemmin käsiteltyihin aiheisiin ja kysyä asiakailta miltä ne nyt tällä hetkellä näyttävät sekä keskustella uusista aiheista ja syventää edellisellä kerralla käsiteltyjä puheenaiheita. Seuraavassa on otteita toisesta palautekeskustelusta joka käytiin asiakkaan ja työvalmentajan kanssa. Tässä keskustelussa itselläni on myös hieman osallistuvampi rooli kuin aikaisemmissa vaiheissa tätä opinnäytetyötä, mutta pääsääntöisesti pyrin toimimaan tilanteen havainnoijana. Joten osallistuvan havainnoijan rooli on tässä osiossa selkeimmillään. Palauteprosessi keskustelujen otteissa olen kirjuri.

8.3.1 Asiakkaan kokemus palauteprosessista

Ohessa ote toisesta palautekeskustelusta jossa asiakas peilaa selvästi edellisten tapaamiskertojen tapahtumia ja pohtii omaa toimintaansa menneisyydessä sekä mitä hän on oppinut. Keskustelussa työhön ja työkykyyn liittyvät asiat ovat dialogin keskiössä. Samalla käydään myös dialogia tämän opinnäytetyön aikana käydystä TOIMI prosessista ja siitä miten se on koettu. Asiakas kokee työvalmentajan tuen selvästi tarpeelliseksi ja keskustelut hänen kanssaan.

Kirjuri: Käydään yhdessä läpi TOIMI:n kohdat 1 ja 3.

V: ”Valmentaja sanoi, että pitäisi vähän rauhoittua.”

V: ”Pidän vieläkin enemmän toisesta työpaikasta koska siellä on rauhallisia asiakkaita.”

Kirjurin havainto: V osaa nähdä mitkä asiat vaikuttavat asiakkaiden tyytyväisyyteen ja miksi. Hän mainitsee näitä seikkoja ja kertoo sen vaikuttavan myös siihen miksi toinen ”työmaa” on mukavampi kuin toinen.

Kirjurin merkintä: Keskustelua siitä minkälainen olo oli viime kerralla ja mikä olo on nyt?

V: ”10 menee vieläkin. Kaikista asioista voi puhua suoraan.”

Työvalm: ”Nämä oli sun ajatuksia ja kokemuksia.”

V: ”Siit saa lisää voimaa.”

V: ”Se näkyy enempi kun sun kanssa on ollut.”

Työvalm: ”Kyllä susta itsestäsikin löytyy voimaa.”

V: ”Joo hmmm.”

Työvalm: ”Onko hyvä idea että käyt täällä ennen töihin menoa?”

V: ”Joo.”

Kirjurin merkintä: keskustellaan TOIMI:sta ja siitä miten se asiakkaan mielestä sujui sekä mitä palautetta hän haluaa antaa.

V: ” Ei mulla siis mitään huonoa.”

V: ”Ei musta ollut mitään vaikeita kysymyksiä.”

V: ”Ei mulla jäänyt mitään ihmeempiä mieleen.”

Kirjurin merkintä: Käydään läpi työkykyä V lukee kohdat 60 ja 70. Keskustelua viime kerran haastattelusta ja siitä miksi päädyttiin työkyvyn kohdalla kohtaan 60.

V: ” No vetkuttelee, eiks se, niin no. No ei sitä aina jaksaa, oon kuullu jo sitä samaa tekstiä, mä oon kuule saanut samaa tekstiä. Lähden muualle kun harrastuksessa tulee palautetta.”

Kirjurin merkintä: keskustelua kaikkien työajan kunnioittamisesta ja siitä miksi se on tärkeää.

V: Jaa no.... niin ei vitsi
 V lukee työkyvystä kohdan 60
 V: ”Joo niin mitä tohon voisi sanoa. No siis paremmin ja paremmin menee sen työkaverin kanssa (mainitsee edelliskerralla puheena olleen ihmisen jonka kanssa oli hieman haasteita työpaikalla).”
 Työvalm: ” Se on nyt ihan totta”

Kirjurin merkintä: Keskustelua siitä mitä mieltä asiakas on TOIMI: sta ja tästä koko prosessista ja sen kulusta.

V: ”No siis tämmösiä voisi olla enemmänkin, nää on hyödyllisiä, et saa puhua suoraan. No siis justiin nää et mitä voi kertoa. Kertominen helpottaa ja sit saa neuvoja.”
 Kirjuri: ”Esimerkiksi minkälaisia neuvoja?”
 V: ”Et kaikille ei kannata kertoa ihan mitä vaan, ei siis tää on ollut ihan kivaa.”

Työvalm: ”Kyllähän näitä keskusteluja käydään muuallakin.”
 Kommentti kirjurille ” On tän ihan hyvin hoitanut, olen ymmärtänyt mitä se on kyselty, on voinut puhua luottamuksellisesti.
 Työvalm: ”Mä luulen että me voidaan miettiä tätä TOIMI:a uudelleen esimerkiksi vuoden kuluttua.”

Kirjurin merkintä: Puhe siirtyy asiakkaan edelliseen työpaikkaan.

V: ”Silloin kun mä siellä edellisessä työssä olin niin menin huutamaan siellä. Se oli multa ihan täysi möhläys. Joo oisin voinut jatkaa siellä, nyt tuli opiks.”
 Työvalm: ”Muistatko mitä palautetta silloin sait?”
 V: ”Se et siellä on ihmisiä ja et ne kuulee kaiken. Ei ois pitänyt mennä sinne (mainitsee paikan ja asian jota sieltä haki) hakeen niitä. Mut sekin työvalmentaja mikä oli ennen sua, mitä sekin mietti, en mä sitä kiukkua häneen kohdistanu”

8.3.2 Työvalmentajien palaute prosessista

TOIMI:in rakennetun palautekeskustelun lisäksi päätin kerätä palautetta myös työvalmentajilta erikseen siitä kuinka he kokivat tämän prosessin. Molemmat vastaajat kokivat prosessin hyödylliseksi etenkin asiakastyön kannalta. Tärkeintä heidän mielestään on, että esimerkiksi TOIMI:n avulla asiakkaan on mahdollista sanoittaa omaa toimintakykyään ja toimintaansa paremmin. Työvalmentajien näkemyksessä asiakkaan oman äänen kuuleviin saattaminen nähdään tärkeänä.

Strukturoitu keskustelu luo mahdollisuuden käsitellä tärkeitä asioita. TOIMI:n tai jonkin muun työvälineen avulla tämä on mahdollista. Silloin voidaan käsitellä asiakkaan omassa elämässä olevia aiheita.

On helpompi saada asiallista sävyä keskusteluun, kun on olemassa siihen jokin väline ja tarkoitus. Antaa hyvän keinon päästä kiinni olennaiseen.

Kun edistymme työllistymiseen liittyvissä asioissa, on tämä prosessi ollut tarpeellinen. Tämän minun asiakkaani työtaidoissa ei välttämättä ole mahdolloman paljon parannettavaa, mutta siinä kuinka hän itse näkee asiat on. TOIMI:n avulla tavoitteellisuus saadaan paremmin mukaan kuvioon. Asiakkaan omien ajatusten peilaaminen on helpompaa kun asiakas voi TOIMI:sta vertailla mitä eri pistemäärien kohdalla kerrotaan. Esimerkiksi ihmishetaitojen kohdalla tuli oivalluksia.

TOIMI ja muut mahdolliset työkalut tarjoavat välineitä tai mahdollisuuksia päätöksentekoon, asiakas joutuu tai saa itse tehdä päätöksiä. Mutta hyötyä on myös kokonaisuuden kannalta, ei vain pelkän päätöksenteon kannalta. Ajatus siitä, että jos joka tapauksessa kun keskustellaan niin jokin tapahtuu, niin on siitä hyötyä ihmiselle itselleen ja työvalmentajalla.

Sain kokonaiskuvan ihmisen elämästä. Miten työ liittyy siihen, että se osa semmoista kokonaisuudesta. Asiakkaalle selkeytyi mikä merkitys työllä ja työpaikalla on hänelle itselleen. Auttoi pohtimaan asiakkaalle varmasti palkan merkitystä. Ajatus jäi itämään, on peruste kun se mahdollisuus tulee esiin.

Tämän prosessin kannalta oli tärkeää kuulla myös työvalmentajien mielipiteitä koska he tuntevat asiakkaat pitkältä aikaväliltä ja heillä on selkeä kuva asiakkaan toimintakyvystä ja siitä kuinka näitä asiakkaiden voimavaroja ja tuen tarpeita voidaan hyödyntää työelämässä. Tulosten kokonaisvaltaisen tarkastelun kannalta tämä on erittäin tärkeää ja työvalmentajat ovat hyötäneet itse asiakastyön tekemisen kannalta tästä prosessista.

8.4 Tulosten pohdintaa

TOIMI:n ja toimintakyvyn kannalta tutkittavaa ja pohdittavaa riittää jatkossa varmasti vielä paljon. Jatkotutkimuksen kannalta esimerkiksi sen seikan seuraaminen, miten tässä työssä mukana olleiden ajatukset tai näkökulmat ovat muuttuneet vai ovatko ne, olisi varmasti mielenkiintoinen aihe. Tämän opinnäytetyö prosessin ja TOIMI:n kartoitusten aikana on noussut esiin mielestäni monta mielenkiintoista seikkaa. Dialogin kautta on mahdollisuus päästä käsiksi muiden henkilöiden ajatuksiin ja elämään. Tulos-

ten valossa sekä työvalmentajat, että asiakkaat ovat hyötynet tästä prosessista. Tämä seikka tulee selkeästi ilmi palauteosiossa.

TOIMI tarjoaa mahdollisuuden olla työkalu yksilön toimintakyvyn tarkasteluun ja palveluiden kehittämiseen. Palveluiden kehittämisen näkökulma on myös tärkeä osa tätä prosessia vaikka prosessi on käynnistetty nimenomaan yksilöiden työn tukemisen takia. TOIMI mahdollistaa siis sekä yksilön, että ympäristön tarkastelun ja näin erilaiset teorit vammaisuuden malleista heräävät eloon. Tärkeää on siis tiedostaa omat asenteensa ja käyttäytymisensä asiakastilanteissa. Jos kuvittelee olevansa jotenkin parempi kuin vierisellä bussin penkillä istuva tai luulee tietävänsä asiakasta paremmin, ei yhteisen päämäärän löytäminen tai siihen pääseminen ainakaan helpotu. Sosionomina tulosten tarkastelussa katse pitää olla suurien kokonaisuuksien tarkastelussa mutta myös asiakkaiden kanssa tehtävässä työssä (perustehtävä) oli asiakasryhmä sitten mikä tahansa. Vuorovaikutus sekä kommunikaatio ovat erittäin tärkeitä välineitä asiakastyön toteuttamisen kannalta.

Tämän opinnäytetyön tuloksia tarkasteltaessa on muistettava, että ihmisten arviointi tai luokittelu ei ole ikinä mustavalkoinen asia. Monia erilaisia tulkintoja samasta asiasta tai aineistosta on mahdollista tehdä. Tässä prosessissa tärkeää on tiedon lisääminen, tässä tapauksessa tiedon lisääminen asiakkaiden toimintakyvystä sekä tiedon kasvu jota jokainen tässä prosessi mukana ollut on kokenut. Kyse on ollut asioiden tai toiminnan merkitysten ymmärtämisestä mutta myös reflektiosta.

Se mihin palautekeskustelun dialoginen prosessi johtaa, on periaatteessa ennustamatonta ja ennalta-arvaamatonta, mutta siksi se onkin niin kiinnostavaa. Tällöin saatetaan löytää aivan uusia näkökulmia tai ratkaisuja, joita ei ehkä muuten olisi löydetty tai huomattu. Kehitysvammaisten henkilöiden voimaantuminen pakottaa myös asiantuntijat ja palvelut muuttamaan työmenetelmiään ja ammattikäytäntöjään (Seppälä 2008, 171–172.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2000). Viimeisen vaiheen tehtävänä on luoda kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä. Jotkin ilmiön aspektit voivat olla olennaisempia

kuin toiset. Tutkimus on onnistunut jos sen jälkeen ilmiö näyttäytyy meille aikaisempaa selkeämpänä ja monipuolisempana ja jos ymmärrämme sitä paremmin kuin tutkimuksen alussa. (Laine 2001, 26–43.)

Itselleni moni asia on kirkastunut tämän tutkimuksen aikana sekä olen laajentanut kokonaiskuvaani ja saanut lisää tietoa sekä oppia jota pystyn hyödyntämään työssäni. ja uskon näin käyneen myös muiden tähän osallistuneiden henkilöiden kohdalla ja tulokset joita sain palaute osiossa tämän myös todistavat.

Toisen ihmisen arviointi ei ole koskaan eettisesti ongelmattonta. Yksi mahdollinen ongelma on arvioijan roolin subjektiivisuus, joten jatkuvaa itsereflektiota tulee harrastaa, jotta päästään mahdollisimman objektiiviseen tulokseen (Seppälä 2008, 171.) Vammaisuutta voi luokitusten perusteella tarkastella joko asiantuntija näkökulmasta ylhäältäpäin tai sitten alhaaltapäin autonomisesta vammaisten henkilöiden omasta maailmasta. (Miettinen 2010).

Kuten näissä viitteissä todetaan, luokiteltaessa, tarkasteltaessa tai mitattaessa ihmisiä on tarkasti mietittävä miksi jotain tehdään ja miten se tehdään. Itse tämän prosessin aikana olen pyrkinyt pitämään mielessäni tämän tärkeän kysymyksen ja olen pyrkinyt pääsemään mahdollisimman luontevaan vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen jotta pystyn osittain välttämään asetelman jossa olen nostanut itseni jalustalle josta sitten tarkastelen asioita ja jaan mielipiteitäni. Tämä mahdollisti tässä prosessissa asiakkaiden arvostavan kuvauksen vaikka kyseessä onkin asiakkaan toimintakyvyn arviointi.

8.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta haasteita asetti omalta osaltaan aika jossa tutkimus toteutettiin. Mutta nyt lopun jo häämöttäessä itselläni on sellainen tunne, että palaset ovat loksahaneet kohdalleen vaikka aikataulu on ollut suhteellisen tiukka. Tutkimus alkoi kesällä 2011 ja valmistui vuoden 2012 alussa. Tutkimuksessa haastatteluihin käytettiin puolestatoista tunnista noin kahteen ja puoleen tuntiin riippuen siitä mikä TOIMI:n osio oli kyseessä.

Tässä opinnäytetyössä tutkimusaineiston keruuseen käytettiin noin puolitoista kuukautta. Tutkimusaineiston keruun välillä ei saanut silti olla liian pitkää väliä jotta käsiteltävät asiat eivät unohtuisi ja palautteen keruu onnistuisi. Tutkimustuloksista ja etenkin palauteosiosta käy mielestäni ilmi, että edelliset tapaamiskerrat olivat muistissa, mutta niistä oli myös kaikkien osapuolten kannalta ollut sopivan pitkä aika jotta aikaisemmin tehtyä oli helppo tarkastella.

Tutkittavat valikoituivat työvalmentajien kautta koska heillä oli paras näkemys siihen, ketkä olivat tähän prosessiin sopivimpia. Kävimme tutkimukseen osallistuneiden asiakkaiden kanssa käydyn dialogin uudestaan läpi ja myös työvalmentajille annettiin mahdollisuus tehdä litteroituun materiaaliin korjauksia. Onnistuin mielestäni luomaan tutkittaviin luottamuksellisen ja avoimen suhteen.

Tutkimuksen analyysin kannalta tutkimuksen kesto aiheutti päänvaivaa ja pidemmällä aikavälillä tutkimusaineistosta olisi voinut tehdä toisenlaisia päätelmiä. Itse näin jälkikäteen olisin mielusti ottanut mukaan enemmän case-henkilöitä mutta aikarajoitukset sekä työn määrä rajasivat sen tässä tapauksessa kahteen.

Tutkimukseen osallistuneilla henkilöillä oli oikeus kieltäytyä osallistumasta ja mielestäni tämän tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden kannalta oli tärkeää, että he kokivat tapahtuman myönteisessä valossa ja, että he kokivat olevansa osallisina tässä prosessissa. Osallistujien anonymiteetin säilyminen on hyvin tärkeää ja siksi on tärkeää, ettei heistä paljasteta sellaisia yksityiskohtia joista heidät voisi tunnistaa. Tutkimustieto on ollut luottamuksellista ja TOIMI:n tunnistetietoja vaativat lomakkeet on pidetty Tuetun työllistymisen toimistolla lukkojen takana ja ne hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

9 POHDINTA

Kestävällä ja tarpeeksi tukevalla verkolla on helpompi kalastaa kuin rikkinäisellä. Jokaisella meistä on olemassa tällainen tukiverkko, on se sitten miten reikäinen tai rikkinäinen tahansa. Positiivinen toiminta tukee työkykyä sekä mahdollistaa vastapainon työelämälle. Monipuoliset harrasteet ja vapaa-ajan vietto toiminnallisten harrastusten parissa tukevat yksilön adaptiivisia taitoja sekä mahdollistavat uuden oppimisen. Samalla harrastukset vaikuttavat positiivisesti yksilön toimintakykyyn ja tukevat myös työssä tarvittavien taitojen oppimista sekä ylläpitämistä.

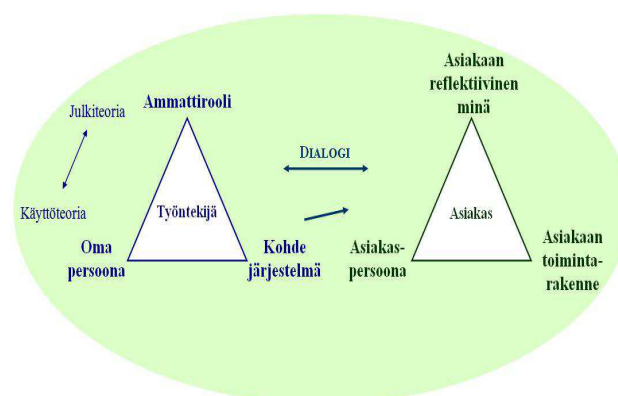
Minulle itselleni jäi tästä projektista oppimisen ja ammattiosaamisen kannalta tärkeimpänä taskun pohjalle muutama seikka. Olen jäsentänyt nämä asiat itselleni ja lukijoille neljäksi kokonaisuudeksi tai ajatukseksi. Nämä ajatukset koostuvat käytännön työn kautta tulleen opin sekä teorian fuusiota. Kuulin juuri muuten tässä taannoin, että nykyisin korostetaan sellaista seikkaa, että ihmisen on helppo sisäistää neljä asiaa kerrallaan, joten tässä kohtaa käytäntö tukee teoriaa koska en ainakaan tietoisesti valinnut juuri neljää asiaa esiteltäväksi. Pyrin myös tässä pohdinta osiossa tuomaan esiin ne lähteet joita olen hyödyntänyt näiden ajatusten pohjana. Mutta tässä seuraavaksi ne asiat joita haluan nostaa esiin oman ammatillisen kasvuni kannalta.

- 1) Kuuntelemalla ja kohtaamalla asiakas ja olemalla läsnä, edistetään sosiaalityön kannalta paremmin eteenpäin yhteistä kumppanuussuhdetta. Kun olet kiinnostunut asiakkaasta aidosti, on helpompaa päästä yhteisiin tavoitteisiin.
- 2) Oma osaamiseni kasvoi. Tämä tuottaa mielestäni parempaa ammattiosaamista, joka johtaa työssä parempiin tuloksiin. Työvalmentajien sanomana olen monesti kuullut, että ”työtä tehdään persoonalla”. Me olemme jokainen omia persooniamme, mutta uskon itse, että ymmärryksen ja tiedon lisäämisellä myös tuo persoona kasvaa ja kehittyy.
- 3) Kun työskennellään kehitysvammaisten henkilöiden kanssa, on tärkeää saada kokonaisvaltainen visio asiakkaan toimintakyvystä, jotta saadaan näkemys tarvittavista tukitoimenpiteistä. Asiakkaan tunteminen ei tapahdu hetkessä ja samalla asiakas kulkee eteenpäin omalla elämän tiellään, jolloin myös palveluiden tai tuen tarpeet muuttuvat. Toimintakyvyn ja tukitoimenpiteiden kohtaaminen on siis tärkeää ja se mahdollistaa täysivaltaisuuden.
- 4) Sosiaalityön asiakastyössä oppii aina uutta, ja siksi avoimuus ja positiivinen asenne ovat tärkeitä.

Tässä on oma tulkintani Antti Särkelän alla esitettävästä kaaviosta ja ajatuksista, jossa mielestäni kiteytyy paljon sosiaalityöstä ja sen luonteesta. On tärkeää tiedostaa tällaisia seikkoja omasta työstään ja työskentely tavastaan, jotta niitä voi kehittää sekä nähdä kokonaisuuksia, mutta yhtäältä myös yksityiskohtia, joista kokonaisuudet muodostuvat.

Hyvä sosiaalityö = Tasa-arvo ja hyvinvointi +Asenne ja halu + Ymmärrys ihmiselämän arvokkuudesta + vuorovaikutuksen tiedostamisen merkitys.

Työntekijän ja asiakkaan reflektiivinen ja dialoginen suhde

KUVIO 3, Työntekijän ja asiakkaan reflektiivinen ja dialoginen suhde (Särkelä Antti, 2010)

Keskeinen motivaation lähde kehitysvamma-alan työntekijöille on asiakkaan edistyminen. Edistyminen joka näkyy asiakkaan oma-aloitteisuuden lisääntymisenä, kykynä ilmaista toiveita ja tehdä valintoja (Juusti & Pietiläinen & Ylikoski 1999).

Asiakkaan ja työntekijän välinen suhde on parhaimmillaan kahden itsenäisen subjektin suhde. He eivät ole kuitenkaan saman toiminnan subjekteja, mutta hyvällä yhteistyöllä molemmat voivat onnistua projektinsa toteuttamisessa. Asiakkaan auttamisen kannalta on tärkeää onnistua pääsemään samalle puolelle asiakkaan kanssa. Seuraavat elementit ovat usein läsnä hyvässä asiakassuhteessa: välittäminen, kunnioitus, luottamus, hyväksyminen, ymmärtäminen, vaativuus. Näiden elementtien löytäminen kaikissa asiakasvuorovaikutussuhteissa ei ole aina helppoa, mutta siihen tulee siitä huolimatta silti pyrkiä. (Särkelä 1994, 73.)

Sosiaalityössä työntekijän tehtävä on motivoitua apulaiseksi, työntekijä ottaa asiakkaan oman auttamisprojektin omaksi suureksi projektikseen. Asiakkaiden ongelmat ovat usein sellaisia, ettei työntekijä voi ratkaista niitä pelkästään omin voimin, niiden ratkaisu edellyttää asiakkaan aktiivista oman toiminnan ohjaamista. (Särkelä 1994, 55.)

Toimintakyky sekä muukin teoreettinen ajattelu, joita tässä opinnäytetyössä tarkastelen tai tuon esiin, käsittelee muun muassa yksilön ja ympäristön suhdetta sekä niiden ykseyttä, toiminnan merkitystä, ihmisarvon kunnioittamista, tuen ja ystävien ja perheen merkitystä sekä osallisuuden tunteen tärkeyttä. Palvelujärjestelmä tai palveluverkko sekä työ ovat osa tätä ympäristöä jossa me kuljemme, joten se mitä päätöksiä ja asenteita kannamme sisällämme vaikuttaa myös huomattavasti ympäristöön jossa työskentelemme. Työvalmentajan työn kannalta asiakkaan toimintakyvyn arviointi on eriarvoisen tärkeää, koska näin asiakkaan kyvyistä ja voimavaroista voidaan tehdä arvio jonka jälkeen hänelle sopivaa työpaikkaa voidaan alkaa etsiä. Olen huomannut, että työvalmentajilla tuetun työllistymisen palvelussa on oltava kyky jatkuvaan asiakkaan toimintakyvyn arviointiin. Hyvin monesti mahdollisuuksia esimerkiksi TOIMI:n tai jonkun muun toimintakyvyn kartoitusvälineen käyttöön ei ole yksinkertaisesti olemassa, mutta työvalmentajan pään sisällä tapahtuu tästä huolimatta jatkuvaa arviointia. Arviointi ei ole ajattelua jossa lähtökohtana on mitä ei osata vaan mitä osataan ja missä ja mistä siitä voidaan hyötyä. Eli kuinka työnantaja ja työntekijä saadaan kohtaamaan.

Sosiaalisessa auttamistyössä ongelman määrittely ei ole niin keskeistä kuin yhteisten tavoitteiden määrittelyt, tavoitteet liikuttavat ihmisiä eivät ongelmat. Usein yhteiskuntapoliittisista syistä johtuvat ongelmat vaativat myös yksilötason tukea. Yhteiskunnalliset ongelmat ja yksilölliset ongelmat kietoutuvat toisiinsa, ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tästä syystä myös sosiaalialan työntekijöiden on asiakkaan kohtaamisen taitojen lisäksi nähtävä yhteiskunnan rakenteelliset tekijät sekä niiden vaikutus asiakkaiden arkeen. Tärkeää on myös ymmärtää kuinka on mahdollista vaikuttaa myös näihin rakenteellisiin kysymyksiin. (Särkelä 2001.)

Kehitysvammapalveluissa on usein kyse kehitysvammaisen henkilön pitkäaikaisesta ja laajasta riippuvuussuhteesta palvelujen tuottajiin. Tällöin palvelujen laatu määrittyy sen mukaan miten hyvin palvelujen käyttäjän ympäristö on muokattu sellaiseksi, että se

mahdollistaa asiakkaan mielipiteiden esiintuomisen ja huomioimisen. Sellaiset seikat kuten vapaus, yksilöllisyys ja yksityisyys ovat keskeisiä seikkoja. (Juusti & Ylikoski 1999, 7.)

Menestys, pärjääminen ja voittaminen herättävät ihailua mutta näiden vastapuolena on kolikon toinen puoli. Me kaikki kannamme vastuuta yhteisesti ja solidaarisesti yhteiskuntamme kehityksestä, oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi tarvitaan hyvinvointivaltiota ja sosiaalipolitiikkaa. Me kaikki olemme osa yhdessä rakennettua yhteiskunnallista perustaa ja tämä rakenne tuottaa myös sekä menestyjiä että syrjään jääviä ja me olemme myös yhdessä osa ongelmaa ja sen ratkaisua. (Särkelä 2001, 128–130.)

Itsenäisyys tai asiakkaan kuuleminen ovat siis hyvin tärkeä osa sosiaalialan työtä. Joten luomalla taloudellista ja fyysistä riippumattomuutta vammaisen henkilön elämään mahdollistamme, myös osaltaan oikean vammaispolitiikan tai jopa oikeudenmukaisuuden toteutumisen. Vammaisuus ei tarkoita meidän yhteiskunnassamme välttämättä syrjäytymistä, mutta ainakin jollain tapaa se tarkoittaa marginaalissa elämistä ainakin jos tarkastelun kohteena on työelämä tai mahdollisuus työhön.

Oleellisinta työssä työntekijän kannalta on kyseenalaistaminen ” miksi toimintaa harjoitetaan”, mitä oikeastaan tuotetaan ja kenelle”, ”mitä yhteiskunnallisia vaikutuksia toiminnan tuloksista seuraa”. Keskeisintä on muodostaa kriittinen käsitys omista tehtävistä ja teoista hahmottamalla ne osaksi koko toimintajärjestelmää. (Juusti, Pietiläinen & Ylikoski 1999.) Sosiaalityössä on kyse oppimisen ja tiedonsaannin edellytysten luomisesta. Kukaan ei voi oppia toisen ihmisen puolesta asioita, mutta sosiaalityössä on mahdollista luoda oppimisen tai tiedostamisen edellytyksiä. On eettisesti arveluttavaa muuttaa ihmistä tai hänen toimintaansa silloin asiakas nähdään objektina. Ammattikäytännössä tulee korostaa asiakasta omaa toimintaansa ohjaavan subjektina, ja hänen toimintaedellytyksiään pyritään tietysin toimenpitein parantamaan. (Särkelä 1994,40–41.)

Toimintakyvyn arviointi on parhaimmassa tapauksessa yksilön äänen kuulemista ja samalla myös vaikutusmahdollisuutta palveluiden laatuun. Yksilön toimintakyky on aina sidonnainen muihin ja ympäristöön. Pahimmassa tapauksessa arvio voi olla merkityksentöntä ja osittain jopa kyseenalaista joten asioiden ”mittaus” ei saa olla itse tarkoitus.

Mielestäni tämän opinnäytetyön tapauksessa me kaikki opimme me koimme jotain tärkeää. Se jokin oppi tai kokemus on muille ollut varmasti erilainen kuin itselleni mutta taatusti ainakin pienessä mittakaavassa asioita on tapahtunut niin yksilön ja ympäristön mittakaavassa.

Ihmisen tarpeesta olla subjekti on tehtävä työn keskeinen voimavara, subjektina olemista ei pidä laimentaa vaan luoda sille vahvempia toimintaedellytyksiä. (Särkelä 1994, 72.) Yksilöllisten palvelujen ja yksilöllisen tuen tarve on takeena laadukkaasta palvelusta kehitysvamma-alalla (Juusti & Pietiläinen & Ylikoski 1999).

Työn merkitys on erittäin tärkeä meille kaikille työllistyminen ja työllistäminen ei tänä päivänä ole missään nimessä mikään itsestään selvyys. Työllistymisen tukeminen on mitä parhain keino toteuttaa: tasa-arvoa, vammaispolitiikka, tarjota yksilölle mahdollisuus, tarjota yritykselle mahdollisuus tai meille kaikille mahdollisuus. Taloudellisella riippumattomuudella muista tai ainakin osittaisella sellaisella on mahdollisuus kasvaa ihmisenä, tuntee ylpeyttä itsestään tai lähteä vaikka katsomaan uusinta teatterinäytöstä. Älkää ymmärtäkö minua nyt väärin sillä me tarvitsemme toisiamme. Mutta vallankäytön tai toisen ihmisen puolesta päättämisen astuessa kuvaan on oltava tarkkana. Päätökset pitää tehdä yhdessä ja mahdollisimman tasa-arvoisesti toisiamme kunnioittaen niin eikös se ole juuri sitä tasa-arvoa josta meidät pohjoismaissa tunnetaan. Niin ja eikös silloin myös liikuta sosiaali- ja terveystalouden perimmäisten totuuksien lähteillä?

Luokittelu saattaa vaikuttaa ihmisen minäkuvaan sekä kuvaan, joka toisilla henkilöillä on hänestä. Toimijuuden muotoutumisen lisäksi luokittelu voi vaikuttaa siihen, miten yksilöä kohdellaan. Luokittelujärjestelmien myötä kuvassa on mukana aina vallankäytön osatekijä. (Miettinen 2010.) Se mihin palautekeskustelun dialoginen prosessi johtaa, on periaatteessa ennustamatonta ja ennalta-arvaamatonta, mutta siksi se onkin niin kiinnostavaa. Tällöin saatetaan löytää aivan uusia näkökulmia tai ratkaisuja, joita ei ehkä muuten olisi löydetty tai huomattu. Kehitysvammaisten henkilöiden voimaantuminen pakottaa myös asiantuntijat ja palvelut muuttamaan työmenetelmiään ja ammattikäytäntöjään. (Seppälä 2008, 171–172.) Luokitusjärjestelmien vaarana on, että ne luovat normeja, eli määrittelevät sitä mikä on normaalia ja mikä ei. Yksilön mahdollinen objektiivointi häivyttää hänen kokemuksensa merkityksen ja asettaa asiantuntijan asiakkaan

yläpuolelle. Ihmisten luokittelulla ei välttämättä ole heille yksinomaan negatiivisia vaikutuksia, vaan niitä voidaan käyttää vammaisten henkilöiden elinolosuhteiden parantamiseen. (Miettinen 2010,42–43.)

Kunnille on saatava lisää resursseja jotta riittäviä ja laadukkaita työllistämispalveluja voidaan tarjota. Taloudellisesti myös pääkaupunkiseudulla resurssien puute näkyy etenkin henkilöstömäärän niukkuutena. Kuntia tulisi rohkaista toteuttamaan vammaisten työllistämistä tukevaa toimintaa ja huomioimaan, että tuetun työllistymisen metodilla on saavutettu parhaita tuloksia. (Klem 2011, 67–68.)

Julkinen palvelujärjestelmä on asiakkaan auttamisen kannalta välttämättömyys mutta ei riittävä edellytys. Monia muitakin asioita on tapahduttava jotta muutos tapahtuu. Palvelujärjestelmän ei silti tulisi tuottaa asiakkaalle lisää ongelmia vaan sen tulisi toimia niitä lieventävällä tavalla. Asiakkaita tulee kohdella humanisti, jokaisella meistä on ihmisarvo. (Särkelä 1994, 69.)

Sosiaalialan työ voi olla joskus raskasta, mutta toisaalta työ on mitä parhain inhimillisen kasvun paikka. Tämä kasvun paikka voi olla motivoiva ja kehittävä seikka työssä mutta se voi myös pidemmän päälle muodostua taakaksi. Siksi yhteiskunnan on pidettävä huolta sosiaalialan työntekijöistä, koska jos työntekijä voi huonosti on hänen myös vaikea huolehtia asiakkaan hyvinvoinnista. (Särkelä 2001, 134.)

Kaikki suomalaiset on pidettävä mukana hyvinvoinnin tuottamisessa riippumatta näkökulmasta. Onko se näkökulma työpanoksen kokonaismäärä, huoltosuhte tai lähimmäisen rakkaus. Vähäisenkin työnteon tulisi olla kannattavampaa kuin työttömyys (Halava & Pantzar 2011.)

Avaat rintani kuin lyhdyn /
sytytät sinne kynttilöitä /
Liekki on ihmisen elämän muotoinen.
A.W. Yrjänä 1995, Pelasta Maailma.

LÄHTEET

- AAIDD (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) 2010. Intellectual disability: definition, classification and systems of support/ The AAIDD Ad Hoc Committee on Terminology and Classification–11th edition. Washington: AAIDD.
- Ahlsten, Marika 6.10.2011. Erikoistutkija, Kehitysvammaliitto. Haastattelu. Helsinki.
- Alhsten, Marika 2010. Ketä kiinnostaa?- Kunnat kehitysvammaisten ihmisten työllistymisen tukijoina. Teoksessa Työllä Osallisuutta? Yhteisvastuu 2008–hankkeiden loppuraportti. Nuorten Ystävät, Förbundet De Utvecklingsstörda Väl, Kehitysvammaisten Tukiliitto ja Kehitysvammaliitto.
- Eriksson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärittäminen, Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3/2008. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1–metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 24-43.
- Eskola, Jari 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustajat-laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2–näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 133–158.
- Halava, Ilkka ja Pantzar Mika 2010. Kuluttajakansalaiset tulevat! Miksi työn johtaminen muuttuu? Helsinki: Taloustieto.
- Ilmarinen, Juhani 2006. Pitkää työuraa! Ikääntyminen ja työelämän laatu Euroopan unionissa, Työterveyslaitos.
- ILO, International Labour Organisation 2007. Equality at work: Tackling the challenges–Global report under the follow-up to the ILO declaration on fundamental principles and rights at work, report 1B. Geneva: International Labour office. Viitattu 18.10.2011, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---webdev/documents/publication/wcms_082607.pdf
- Järvinen Minna-Kaisa 2007. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2007.

- Juusti Jyri; Pietiläinen, Erja & Ylikoski, Päivi 1999a. Hyvä elämä täällä – käyttäjän ääni kehitysvammaisten palveluissa Paikalliset laatu järjestelmät-projekti, Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Juusti, Jyri; Pietiläinen Erja & Ylikoski Päivi 1999b. Olennaista etsimässä. Paikalliset laatu järjestelmät-projekti. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Juusti, Jyri; Pietiläinen, Erja & Ylikoski, Päivi 1999c. Kiinni Laatuun Paikalliset laatu järjestelmät-projekti. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Juusti, Jyri & Ylikoski Päivi 1999. Tuki- ja palvelusuunnitelma-ohje, tuki ja palvelusuunnitelmalomake, yksilöllinen suunnitelma. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Kairi, Tea; Nummelin, Tua & Teittinen, Antti (toim.) 2010. Työtoiminnan käytäntö ja kokemus– kriittisiä arvioita kehitysvammaisille ja mielenterveyskuntoutujille järjestettävästä työtoiminnasta, kehitysvammaliiton selvityksiä 6. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Kartio, Johanna (toim.) 2009, Selkokieli ja vuorovaikutus. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Kehitysvamma-alan verkkopalvelu vernerinet, 2011.
- Klem, Simo 2011. Vammaisten henkilöiden asema välityömarkkinoilla – loppuraportti Askel-hanke. Helsinki: VATES-säätiö.
- Kokkonen, Marita 2005. Tuetun työllistymisen prosessi vaiheittain. Teoksessa Leena Sariola (toim.) Tuettu työllistyminen. Näkökulmia tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen. Helsinki: VATES-säätiö.
- Laine, Timo 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2–näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 26–44
- Laurinkari, Juhani. 2010. Sosiaalihuolto poikkeavuuden säätelyn historiana – vammaispalvelut nyt ja tulevaisuudessa, Vammaisten Lasten ja Nuorten tukisäätiön 120-vuotisjuhla, säätytalo, Helsinki 20.10.2009. Teoksessa Kuntoutus, 2010, Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Lehto, Markku 2011. Kaikki mukaan! Osatyökykyiset työmarkkinoilla. Selvityshenkilön raportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Mähönen, Arto 2008. Sosiaalisen yritystoiminnan mahdollisuudet työvalmennuksen jatkumona. Kestävää työllisyyttä sosiaalisessa yrityksissä –projekti. Helsinki: VATES-säätiö.
- Miettinen, Sonja 2010. Vammaisuutta kuvaamassa. Maailman terveysjärjestön toimintakykyluokitukset vammaisuutta koskevan tiedon tuottamisen käytäntöinä. Teoksessa: Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka, Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Nevala, Nina & Kalliomäki-Levanto, Tiina & Hirvonen Maria & Karojärvi Hanna & Pekkarinen, Anneli ja Elo, Jyrki 2011. Työn sisältö ja työolosuhteiden mukauttaminen avoimilla työmarkkinoilla toimiville vammaisille ja pitkäaikaissairaille. Helsinki: Työterveyslaitos.
- O'Brien James 2000. Työnhaku ja markkinointi. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Ojanen Markku ja Seppälä Heikki 2004. PSYTO-psykososiaalisen toimintakyvyn arviointiasteikko, Helsinki, Kehitysvammaliitto.
- Paanetoja Jaana & Ruponen, Ilkka 2007. Työehtosopimukset ja syrjintäkiellot, viitattu 18.10.2011,
http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/tyoehtosop_syrjinta.pdf
- Pajunen Tapio, Vuorenpää Kari, Nikula Lea, Österlund Kerstin, Mäenpää Marita, Ahlsten Marika ja Seppälä Heikki 2010. Työllä Osallisuutta? Yhteisvastuu 2008–hankkeiden loppuraportti. Nuorten Ystävät, Förbundet De Utvecklingsstördas Väl, Kehitysvammaisten Tukiliitto ja Kehitysvammaliitto.
- Pitkänen Heli 2010. TOIMI-arviointi menetelmä asukassuunnitelmien laatimisen tukena kehitysvammaisten palvelukodissa. Saimaan ammattikorkeakoulu.
- Sariola, Leena 2005. Tuetun työllistymisen menetelmä ja sen kehittyminen. Teoksessa Leena Sariola (toim.) Tuettu työllistyminen. Näkökulmia tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen. Helsinki: VATES-säätiö. 9–16
- Särkelä, Antti 1994. Sosiaalityön asiakas subjektina ja ei subjektina. Helsinki: Hakapaino.
- Särkelä, Antti 2001. Välittäminen ammattina, näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik 2005. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: THL.

- Seppälä Heikki, 11.5.2011. Sosiaaliviraston koulutustilaisuus: Kehitysvammaisuuden uudistunut kansainvälinen määrittely ja uusi psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamisen menetelmä. Viitattu 18.10.2011.
- Seppälä, Heikki & Rajaniemi, Mari 2011. Toimintakyvyn näkökulma. Viitattu 21.10.2011. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/toimintakyvyn-nakokulma.html>
- Seppälä, Heikki 2008. Häiriöiden hallinnasta toimintakyvyn tukemiseen - pohdintaa kehitysvammaisten psyykkisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Teoksessa Mieli ja terveys: ilon ja muutoksen psykologiaa. (toim.) Punamäki Raija-Leena, Nieminen Pirkko ja Kiviaho Matti. Tampere: Toimituskunta
- Seppälä, Heikki 2010. Miten tästä eteenpäin? Teoksessa Työllä Osallisuutta? Yhteisvastuu 2008–hankkeiden loppuraportti.
- Siekinen Kirsi 2001. Syvähaastattelu. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1–metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 43–59
- Sivula, Sirkka 2010. Tuettu päätöksenteko ratkaisuna oikeusturvan ongelmiin s. 109–120. Pajukoski, Marja(toim.) Teoksessa Pääseekö asiakas oikeuksiinsa?–Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät–työryhmä raportti 3, Helsinki: Terveys- ja hyvinvoinninlaitos raportti 19/2010.
- Sosiaalialan verkkopalvelu, sosiaaliportti.fi
- STM VAMPO, Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010. Suomen vammaispoliittinen ohjelma, VAMPO 2010-2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4.
- STM, Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2010:2, Työsuojelu Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sundin, Markus ja Seppälä, Heikki 2011. TOIMI – Menetelmä psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Suomen perustuslaki 1999/731, 11.6.1999.
- Suoritteet 2011, Tuetun työllistymisen palvelu. Viitattu 24.10.2011
- TEM, Työ- ja elinkeinoministeriö. 2010 Vammoista viis – tärkeintä on osaaminen. Opas työnantajalle vammaisen tai osatyökykyisen palkkaamiseksi. Työ- ja elinkeinoministeriö.

- Tuetun päätöksentekojärjestelmän keskeiset perusteet 2008. Inclusion European näemyksen esittelevä asiakirja. Esite.
- Tuetun työllistymisen palvelu 2009. Perehdystyskansio
- Tuetun työllistymisen palvelu 2010. Sosiaalivirasto. Helsingin kaupunki. Verkkodokumentti. Viitattu 29.1.2012.
http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/kehitysvammaisten_palvelut/tuettu_tyollistyminen/historia.
- Tuetun työllistymisen palvelu 2010. Sosiaalivirasto. Helsingin kaupunki. Verkkodokumentti. Viitattu 29.1.2012.
http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/kehitysvammaisten_palvelut/tuettu_tyollistyminen/tyovalmentaja.
- Työaikalaki 1996/605, 9.8.1996.
- Työsopimuslaki 2001/55. 1.6.2001.
- Varto, Juha 1996. Filosofinen ihmiskäsitys ja toiseus, 83–113. Teoksessa Jorma Lehtovaara & Riitta Jaatinen (toim.) Dialogissa osa1–Matkalla mahdollisuuteen. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Yhdenvertaisuuslaki 21/2004, 1.2.2004.
- YK 2007, Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus- vammaisia tulee kohdella samalla tavalla kuin muita ihmisiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
<http://pre20090115.stm.fi/ka1180612770176/passthru.pdf>
- Yrjänä, A. W. 1995. Pelasta maailma.

LIITE 1: Saatekirje

12.9.2011

Hei!

Ohessa on suostumus osallistumiseen TOIMI-lomakkeen tekoon Tuetun työllistymisen palvelun asiakkaille. Tämän lomakkeen tarkoituksena on selvittää miten palvelun asiakkaille on mahdollista tarjota mahdollisimman kattavaa ja yksilöllistä palvelua. Asiakkaan oma mielipide ja näkemys hänen omasta elämäntilanteestaan, toimintakyvystä ja työkyvystä ovat ensiarvoisen tärkeitä TOIMI-kuvauksen teon kannalta. Joten osallistamalla kuvauksen tekoon asiakas voi vaikuttaa omiin palveluihinsa.

Asiakas saa myös osallistua TOIMI-kuvauksen palautekeskusteluun jossa on tarkoitus käsitellä kuvauksen antia. TOIMI:n tekoon osallistuvat sosionomiopiskelija Pauli Saksa sekä asiakkaan oma työvalmentaja. Tämän lisäksi mahdollisesti kotijoukot tai ryhmäkodin ohjaajat voivat asiakkaan suostumuksella osallistua TOIMI-kuvaukseen.

Sosionomiopiskelija Pauli Saksa tekee TOIMI:n käytöstä Tuetun työllistymisen palvelussa opinnäytetyön, Diakonia-ammattikorkeakoululle. Tässä opinnäytetyössä ei mainita asiakasta nimeltä eikä hänen tietojaan luovuteta kenellekään ulkopuoliselle ja työn valmistumisen jälkeen tutkimusmateriaali tuhoetaan.

Myös muut TOIMI:n tekoon osallistuvat henkilöt esimerkiksi ryhmäkodin ohjaajat ja työvalmentaja noudattavat myös tätä vaitiolovelvollisuutta. Tämä asia myös määrätään laissa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 22.9.2000/812,§14–20).

Terveisin

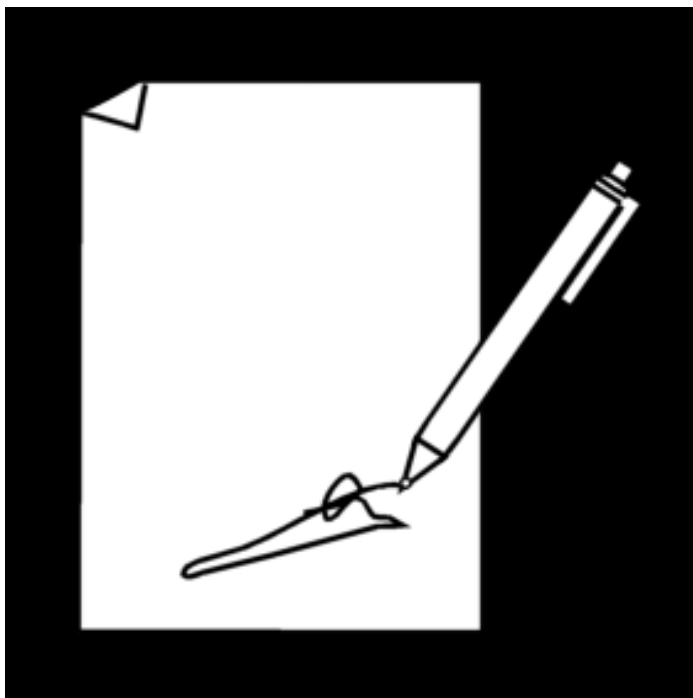
Pauli Saksa

040–7616788

pauli.saksa@student.diak.fi

LIITE 2: Suostumuskirje

Allekirjoittamalla tämän paperin osallistun TOIMI kuvauksen te-
koon ja osallistun sosionomiopiskelija Pauli Saksan opinnäyte-
työhön.

Nimikirjoitus

Nimenselvennys ja päivämäärä